

BIBLIOTEKSPLANER: VARFÖR SÅ SVÅRT OCH TRÖGT?

MOOCS: VILKEN ÄR BIBLIOTEKENS ROLL?

LÄSFRÄMJANDE: LÄSHUNDEN GER LÄSLUST

EXKLUSIVT FÖR BBL: GÖMSTÄLLEN AV KJELL WESTÖ

08:2014

Biblioteksbladet

En ny kulturminister i en ny kombination: Exit idrotten som får en egen minister, entré för ett departement som mixar kultur och demokrati samt en ny minister som knappt hade hunnit tillträda innan hon tog ordet tillgänglighet och bokbuss i sin mun. "Jag skulle aldrig vara den jag är om inte bokbussen hade kommit till min by i Horda i Värnamo kommun varje onsdag", sade hon bla i SVT kulturnyhetera.

Och bokbussen, Värnamo kommuns mobila bibliotek som för övrigt tilldelades utmärkelsen Årets bokbuss 2007 av Svensk biblioteksforening, stannar alltså i Horda – varje torsdag mellan kl 18 och 20.

Ur biblioteksperspektiv är det klockrent med en ministär för kultur och demokrati. Kulturen "som navet i att upprätthålla de demokratiska processerna", som Alice Bah Kuhnke, uttrycket sig kort efter utnämningen. Och biblioteken är ju själva inkarnationen av en demokratisk infrastruktur: till alla, för alla och gratis för användarna; bildningens och kulturens public service som sedan årsskiftet nu också kan luta sig mot en skarpare och tydligare lag. Vi har inga rekordår framför oss, tillskottsökningar i de olika bibliotekshuvudmännens budgetar kan man troligen inte förvänta sig. Ändå: framtiden ter sig ljus. De rödgröna partierna har alla sagt sig vilja verka för att få till stånd en nationell biblioteksstrategi (BBL nr 5/2014).

Nu är det upp till bevis.

Före valet sade sig de rödgröna vilja höja kulturbudgeten (Gefle Dagblad 7.9.2014) – mest av alla ville (V) öka på med en höjning om sammanlagt 1,7 miljarder. Förmodligen utopiskt men i alla fall.

Det man kan förvänta sig är att det åter blir fritt inträde på de statliga museerna och insatserna inom ramen Skapande skola lär sannolikt få vara kvar. Kultursamverkansmodellen lever även den i orubbat bo.

Mindre sannolikt är att vi får se arbetsmarknads-

insatser på kulturområdet. Kulturarvslyftet skulle mellan 2012 och 2014 ge jobb till 4 400 personer som stod långt från arbetsmarknaden. Men resultatet blev magert: knappt 400 personer hade tagit del av en utvecklingsanställning inom Kulturarvslyftet sedan det startade 2012, enligt Arbetsförmedlingens årsredovisning för 2013.

Ett fiasko som inget parti vill upprepa. Socialdemokraterna kunde dock före valet tänka sig att åter pröva accessprojekt riktade mot arbetslösa kulturarbetare.

*

En utvärdering av BBL har genomförts av ett externt företag. Den rymmer mycket som är positivt och som man kan vara stolt över men pekar inte oväntat också ut förbättringsområden – sådana finns alltid på en tidning. På agendan står att dessa i en eller annan form ska processas framöver.

Hur framtiden ter sig för BBL och för dess chefredaktör är för mig i skrivande stund oklart men det kommer att utkristallisera sig under hösten. Klart är att tidningen på relativt kort tid står inför sin andra omorganisation. På styrelsemötet i september fattade föreningens styrelse beslut om att det är generalsekreteraren och inte styrelsen genom sin ordförande som har det övergripande ansvaret för tidningen samt har personalansvar för chefredaktören. Det är generalsekreteraren och inte chefredaktören som anställer tidningens personal och det är också generalsekreteraren som svarar för "hur tidningsproduktionen ska organiseras för att uppfylla direktiven om att tidningen ska ha en fri och självständig ställning".

Själv ställer jag mig frågande till om den genomdrivna omorganisationen är förenlig med just denna målsättning: att föreningens tidning ska stå fri och oberoende.

Stockholm den 13 oktober 2014

Postadress

Box 70380
107 24 Stockholm

Besöksadress

World Trade Center, D5,
Klarabergsviadukten 70 eller
Kungsbron 1,
Stockholm
Tel. 08-545 132 30
Fax 08-545 132 31

Biblioteksbladets hemsida
www.biblioteksbladet.se

Prenumeration på BBL

För medlemmar i föreningen ingår BBL i medlemsavgiften, 350:- för enskild medlem (heltidsstuderande och pensionärer 175:-). Övriga betalar 550:- (Sverige), utanför Sverige, 700:-

Ansvarig utgivare

Henriette Zorn 08-545 132 41
hz@bbl.biblioteksforeningen.org

Recensionsansvarig

Johannes Rudberg
johannes.rudberg@kb.se

Grafisk form:

Paolo Sangregorio

Omslag:

Paolo Sangregorio
Redaktionen förbehåller sig
rätten att korta och redigera
manus. För beställt material
ansvaras ej.

Annonser

Bo Eriksson
Knut Wallenbergs väg 35
133 34 Saltsjöbaden
tel. 08-717 43 55
070-714 90 55
bo.erikssonmedia@telia.com
Moms/annonsskatt utgår ej!

Tryck

Norra Skåne Offset,
Hässelholm
ISSN: 0006-1867

Svensk Biblioteksforening är en ideell förening med uppgift att främja svenskt biblioteksväsen. Biblioteksbladet speglar föreningens verksamhet, åsikter och ställningstagande men har också till uppgift att väcka egen debatt genom att ge utrymme åt andra åsiktsyttringar. Tidningen har en fri och självständig roll och bedrivs med tryckfrihetsförordningen som grund.

Denna tidning gick i tryck den 13 oktober.

Den här tidskriften är rs-kontrollerad.

UR INNEHÅLLET:

- 7 Folkbiblioteken kan nå stjärnstatus. *Henriette Zorn*
- 10 Biblioteksplaner – varför så svårt och trögt. *Fredrik Söderling*
- 12 Lashunden som lockar till läslust. *Åsa Ekström*
- 17 Återblick – Bok & Bibliotek. *Henriette Zorn*
- 26 San Francisco – en queer kulturstad. *Christer Edeholt*

AVDELNINGAR

- 29 Utblick
- 30 Månadens uppsats
- 31 Krönika
- 32 Recensioner
- 34 Aktuellt från SB
- 39 Kalendarium

LÄTT ATT HITTA RÄTT

på biblioteket

i surfplattan

i telefonen

WagnerGUIDE är en interaktiv orienteringskarta gjord för dagens och morgondagens bibliotek. En applikation som fungerar i alla digitala medier och plattformar, allt från stationära datorer och pekskärmar till smarta telefoner.

WagnerGUIDE visar vägen till rätt hylla genom ett klick eller tryck. Och du kan enkelt lägga in info om till exempel

nyheter och tips i respektive avdelning eller länka till evenemang och andra aktualiteter.

WagnerGUIDE är kompatibelt med både SAB och Dewey. Och framförallt med de generationer som är vana vid att ha hela världen i fickan.

OLIVER C JOHANSSON ÄR TILLBAKA

CHRISTER HERMANSSON är inte bara bibliotekarie, biblioteksdebattör och kulturchef i Strängnäs utan även produktiv författare. I våras var han aktuell med diktsamlingen *Förälskelsebok* och i höst, den 12 september, utkom hans sjätte roman *Jag, Bruce och Preben*. Det blir en återkomst för Oliver C Johansson som man kunde stifta bekantskap med i *Ich bin ein bibliothekar* och *Kulturchefen*.

Varken kontoret, bibliotek eller kommunal verksamhet spelar någon framträdande roll i den nya romanen om kontorsmannen Oliver mer än att det möjligen är ytterligare en bidragande orsak till hans återkommande leda. I förgrunden står istället Olivers relationer: till de två typerna Bruce och Preben som flyttat in hos honom och inte verkar vilja just någonting – allra minst flytta ut; relationen till frilansjournalisten Lydia med de röda läpparna som pendlar mellan monumental trötthet och egendomlig energi; tidigare kvinnor som passerat revy i Olivers liv. Litteraturen har även den en viss betydelse i romanen, särskilt Sigmund Freuds tankar om sexualiteten. Och Bruce och Preben – är det verkliga personer eller bara sidor av Oliver C Johansson?

En ganska strange bok som denna gång huvudsakligen utspelar sig i Strängnäs – och i Oliver C Johanssons huvud. Inte Strängen eller Södertälje...

Så många flickor har tillgång till en egen dator jämfört med 85 % av pojkarna, visar undersökningen Eleverna och internet.

Källa: .SE

EFTERLYSNING: FLER SVENSKA BIBLIOTEK

DEN 15 NOVEMBER äger den nordiska speldagen rum. Nordic Game Day 2014 är ett samarbete mellan nordiska bibliotek som arbetar aktivt med datorspel och Nordic Game Institute.

Målet med en speciell dag för både fysiska som digitala spel är att få folkbiblioteken i Norden att fokusera lite extra på spelen som ett etablerat medium samt visa att de digitala spelen är här för att stanna – de hör hemma i biblioteken nu och i framtiden.

Nordic Game Day samarbetar med sin internationella motsvarighet, International Games Day @ your library som även det äger rum den 15 november. Internationella speldagen på biblioteken är ett initiativ som drivs av volontärer världen över under överinseende av ALA i samarbete med Nordic Game Day samt den australiensiska biblioteksföreningen. Gemensamt syfte är att med biblioteken som bas lyfta fram olika typer av spel och hur de kan användas pedagogiskt, socialt, för avkoppling eller lek.

Från Nordic Game Day efterlyser man fler deltagande svenska bibliotek och poängterar att deltagandet är helt gratis. Det enda som krävs är att biblioteken bjuder in sina användare till en lekfull dag.

Nordic Game Day samordnar en tävling mellan de nordiska biblioteken, och tillhandahåller pressmaterial, affischer och priser till vinnarna.

– Kort sagt – vi finns för att hjälpa biblioteken att göra Nordic Game Day till en stor händelse, säger Lone Munkeberg, projektledare.

Gunnel – Akademiens favoritbibliotekarie 2014

ALLA KOMMUNER borde ha en skönlitterär bibliotekarie, på samma sätt som det finns en IT-bibliotekarie. Det önskar Gunnel Arvidson Nilsson som tilldelats Svenska Akademiens bibliotekariepris på 50 000 kr.

Hon får priset för att hon *"under en lång livsgärning varit en drivande och förnyande kraft som litteraturförmedlare, inte minst vad gäller den smalare kvalitetslitteraturen. I sitt arbete har hon på ett beundransvärt sätt stärkt bibliotekens roll som skönlitteraturens hemvist"*. Något som kanske faller sig naturligt för Gunnel Arvidson Nilsson som växte upp i ett hem med ett imponerande bibliotek med franska (och andra europeiska) klassiker samt en litteratur- och konstintresserad lärare i skolan.

– Under gymnasietiden lät vår svensk-lärare oss läsa Lindegren och Ekelöf och samtidigt möta konst i form av Halmstadgruppen. När vi läste Martinsons dikter tog han fram författarens egna teckningar. Det var Franz Kafka (*Processen*), Albert Camus (*Främlingen*), Eyvind Johnson (*Drömmar om rosor och eld*) i stället för Runeberg och Tegnér. När vi läste Hjalmar Bergmans *Clownen* Jack lyssnade vi på jazzmusikern Charlie Mingus album *"The clown"*, minns Gunnel Arvidson Nilsson.

Kultur i alla former blev ett viktigt innehåll i livet.

– Vi läste Beckett och såg *"I väntan på Godot"* på Dramaten, vi gick på bio när man visade filmer av Agnes Varda, Jean-Luc Godard och Claude Chabrol. Jag var med i en skrivartävling som gick ut på att recensera film. Vi var kanske tre, fyra från olika delar av Sverige som vann och vi fick vara med när Vilgot Sjöman och Ingmar Bergman regisserade filmer. Detta ledde vidare till att jag läste litteratur-, konst-, film- och teatervetenskap i Uppsala och Stockholm.

Vad är svårast i bibliotekariejobbet med att sprida orden?

– Jag skulle önska att det fanns en skönlitterär bibliotekarie i varje kommun, precis som det i de flesta kommuner finns en IT-bibliotekarie, eller flera skönlitterära bibliotekarier, precis som det finns flera barnbibliotekarier på folkbiblioteken i dag.

Näfs, Nätverket för skönlitteratur på bibliotek, förordar också detta. Det tar tid att läsa in, skriva eller ge muntliga boktips, ordna författarprogram, utställningar om författare, samtal om skönlitteratur, sätta igång skriv- och bocirklar – och det måste få ta tid! Det är en viktig del av folkbibliotekens verksamhet, förutom demokrati- och informationssidan. Det kan vara svårt att få denna tid avsatt just för detta ändamål, men jag tycker att kurser som MUSA (Metodutveckling i skönlitterärt arbete) och fortsättningen VISA (Vidareutveckling i skönlitterärt arbete) har betytt mycket för att chefer ska förstå och kunna inse vikten av arbetet med skönlitteratur på bibliotek.

Hur ser du på framtiden för skönlitteraturen och poesin? Finns det plats för den – eller är det kanske nu den används mer än någonsin?

– Jag ser hoppfullt på framtiden för skönlitteraturen! Den finns i många former, som grafiska romaner, rap, spoken word, vistexter, tjocka tegelstensromaner i pappers- eller e-boksformat, podpoesi etc. Poesin är så spännande, den kan med några få ord få fram det som det kan ta en hel roman att beskriva. Men den experimentella prosan och poesin har svårt att bli en angelägenhet för fler än de redan invigda. Just därför borde författare och bibliotek kunna samarbeta om möjligheter att visa denna "konstskatt" för vanliga människor. Om det gick att nå utanför poesifestivaler till de lokala biblioteken skulle kanske fler kunna få en ingång till dessa texter.

– Jag önskar även att det gick att få fram enkla överenskommelser mellan författarnas upphovsrättsorganisation, ALIS, och de svenska folkbiblioteken så att biblioteken skulle ha rätt att visa enstaka smakprov på dikter, eller ha program om poesi, till en rimlig kostnad.

Kan du ge fem bra boktips till BBL:s läsare?

– Här vore det enklare om jag fick lämna femtio förslag, men nu blir det några av alla de romaner jag tycker om. Poeter finns det också många fina som tex Tua Forsström, Tomas Tranströmer och Lars Forssell, men här kommer de fem: *Varulven* av Aksel Sandemose, *Rödby-Puttgarden* av Helle Helle,

FOTO: HZ

Gunnel Arvidson Nilsson och Peter Englund poserar för fotografer efter utdelningen av bibliotekariepriset.

Allt går sönder av Chinua Achebe, *Barnmorskan* av Katja Kettu samt *Juloratoriet* av Göran Tunström.

Vad ska du göra med pengarna?

– Det blir nog många resor framöver från Västerås till Stockholm där barn, barnbarn och vänner finns och där författarträffar, möten om litteratur och andra kulturhändelser äger rum. Dessutom kan det bli någon utlandsresa till exempelvis Paris.

ÅSA EKSTRÖM

Gunnel Arvidson Nilsson har slutat som platsansvarig för Danderyds huvudbibliotek för att börja en ny bana som pensionär, även om hon fortsätter med samtal om poesi och håller i bocirklar, prisutdelningar etc.

BiblioteksGUIDE för webben

WAGNER

www.wagnerform.se

INSKRÄNKNINGAR TILL FÖRMÅN FÖR BIBLIOTEK

UNDER SOMMAREN publicerade EU-kommis- sionen två omfattande studier av inskränk- ningar i upphovsrätten till förmån för bland annat bibliotek i det så kallade InfoSoc-direk- tiv (2001/29/EC). Direktivet sätter ramarna även för den svenska upphovsrättslagstift- ningen och den kommande behandlingen av dessa frågor på EU-nivå är därför av stort in- teresse även för svenskt vidkommande.

I rapporterna behandlas både rättsliga och ekonomiska aspekter av nuvarande inskränk- ningar till förmån för biblioteken (t ex kopie- ring för bevarandeändamål) samt möjligheter och konsekvenser av nya sådana. Rapporterna har tagits fram av externa konsulter som ett underlag i Kommissionens fortsatta arbete för att skapa en enhetligare inre marknad för immateriella rättigheter.

Båda rapporterna är tämligen omfattande och detaljeringsgraden hög. Den som är sär- skilt intresserad kan dock rekommenderas att läsa del två i rapporten "Study on the appli- cation of Directive 2001/29/EC on copyright and related rights in the information society", som behandlar inskränkningar till förmån för bibliotek. Författarna diskuterar där flera brännande frågor, bland annat hur en ut- låningsrätt för e-böcker skulle kunna införas i lagstiftningen och hur den i sådana fall borde utformas.

I rapporten "Assessing the economic impacts of adapting certain limitations and exceptions to copyright and related rights in the EU" behandlar kapitel 2 bevarande- digitalisering och tillgängliggörande av kulturarvsmaterial, kapitel 3 en utlåningsrätt för e-böcker och kapitel 4 frågan om "Text and Data Mining".

JAKOB KIHLEBERG

Rapporterna finns att läsa i sin helhet på följande adress: http://ec.europa.eu/in- ternal_market/copyright/studies/index_ en.htm

GRATTIS SÖDERTÖRN 10 ÅR

I **HÖST** är det tio år sedan Södertörns hög- skolas nya biblioteksbyggnad i Flemings- berg invigdes. Marita Ulvskog klippte bandet, flera hundra gäster var inbjudna, talarlistan lång och på eftermiddagen hölls flera öppna seminarier.

Redan när biblioteksbyggnaden invigdes stod det klart att det här kommer att bli ett studenternas bibliotek och så blev det också. Inte bara det: biblioteket har ett stort spann av besökare och alla är inte studenter utan människor som söker sig till biblioteket för bland annat den öppna och kravlösa miljön. Som rektor Moira von Wright framhöll i sitt välkomstanförande vid 10-årsjubileet i mit- ten av september: "Här finns en speciell öppenhet och det är ett ställe dit man gärna går. Livet självt är välkommen in."

Arkitekten Christer Malmström, Malm- ström & Edström arkitektkontor, kunde be- rätta lite om arbetet när det begav sig och hur man tänkte. Efter en lång rad studiebesök bland bibliotek i Europa ("det var dyrt men lönade sig i längden – rekommenderas!") blev man mer och mer på det klara med vad man INTE ville göra. Det i sin tur landade i visionen om ett bibliotek som hyllar rätten till det oväntade, där det regelbundna bryts mot det oförutsägbara, ett bibliotek där man går vilse

FOTO: HENRIETT ZORN

Två Södertörnare: Louise Brunes var biblioteks- chef när den nya byggnaden invigdes för tio år sedan. Karin Grönvall har varit bibliotekschef på Södertörn sedan 2009.

– för går man vilse måste man ta kontakt...

Att interiören fungerat tillåtande, bekräftar Louise Brunes som var bibliotekschef när bib- lioteksbyggnaden invigdes.

– Det har genom åren gått att göra små justeringar allt efter ändrade behov och utan att bibliotekets karaktär har förändrats.

1996 var det år som Södertörns högskola, Campus Flemingsberg, kunde välkomna de första studenterna. Ett bibliotek utrustat med personal, böcker och internet (då väldigt mo- dernt) fanns men i en betydligt mer anspråks- lös byggnad än den som sedan invigdes 2004.

HZ

FAKTA SÖDERTÖRNS HÖGSKOLEBIBLIOTEK – DÅ OCH NU

Då (2004)

Invigning av nya biblioteket (Campus Flemingsberg):

10 september 2004

Bibliotekschef: Louise Brunes

Antal anställda: 37

Budget: 21–22 miljoner
(exkl lokalkostnader)

Hyreskostnader: cirka 3 miljoner kronor

Elektroniska tidskrifter (antal): 6 000

Tryckta tidskrifter (antal): 600

Anslag till litteraturinköp:

cirka 5,8 miljoner kronor (böcker, kurslitteratur; databaser: 4,9 miljoner, tryckta tidskrifter: 0,9 miljoner)

Övrigt: Södertörns högskola har numera enbart ett campus i Flemingsberg och ett bibliotek. Campus Flemingsberg i stort inklusive KI, KTH, RKN och KS växer och campussamarbete diskuteras i olika former.

*I den officiella statistiken för 2013: Bibliotekets driftskostnader i förhållande till moderorganisationens utgifter 2013, exkl lokalkostnad ligger vi på 4,5 %, säger Karin Grönvall.

Ambitionen är att anslagen ska motsvara fem procent av högskolans totala kostnader.

Nu (2014)

10-årsfirande av byggnaden:

18 september 2014

Bibliotekschef: Karin Grönvall

Antal anställda: 34

Budget: 27,3 miljoner
(exkl lokalkostnader)*

Hyreskostnader: 22 miljoner

Elektroniska tidskrifter (antal): 12 146 (2013)

Tryckta tidskrifter (antal): 208 (2013)

6,8 miljoner kronor (tryckta tidskrifter: 0,2 miljoner; totalt ca 1,3 miljoner tryckt material, 5,5 miljoner elektroniskt material)

Folkbiblioteken kan nå stjärnstatus

En stark tro på ranking som ett verktyg i de processer av förändring som folkbiblioteken i Europa genomgår. Det genomsyrar projektet Library Ranking Europe som biblioteksveteranerna Maija Berndtson och Mats Öström driver.

FOTO: MAIJA BERNDTSON/ MATS ÖSTRÖM
Forum SoS: Southend on Sea i Storbritannien är ett av de bibliotek som kommer att rankas.

FOTO: THURE GUNNARSSON
– De nordiska biblioteken håller i regel hög standard menar initiativtagarna till Library Ranking Europe. Halmstad stadsbibliotek är också föremål för utvärdering.

FOTO: THURE GUNNARSSON

ETT PARADIGMSKIFTE KALLAR Maija Berndtson och Mats Öström det som folkbiblioteken i Europa nu genomgår och som innebär att deras funktioner behöver förändras. Visionen bakom projektet Library Ranking Europe (LRE) är, enligt initiativtagarna, att bidra till dessa förändringsprocesser och att göra skiftet eller övergången lättare och mer relevant.

– Vi är alldeles i början av ett större arbete. Förhoppningsvis kommer Library Ranking Europe att väcka intresse i branschen. Exakt hur det ska utvecklas kan vi ännu inte säga, säger Maija Berndtson och Mats Öström.

Ambitionen med LRE är att rangordna de europeiska folkbiblioteken. Ingen stad eller ort är för liten. Medborgarperspektivet och användarnas behov står i centrum. Tillvägagångssättet är på-plats-besök.

– Vi besöker de bibliotek som värderas och rankas. Största delen av arbetet bygger på observationer på plats. Man kan jämföra det med Mystery shopping, berättar Maija Berndtson och Mats Öström.

Mystery shopping eller anonyma kundbesök är en metod där man utvärderar hur saker och ting fungerar i verksamheter som har direkta kundrelationer. Det är ett slags marknadsundersökning där man kan få veta vad som är verksamhetens styrkor och svagheter.

Enligt initiativtagarna till LRE finns det inom biblioteksområdet redan olika system för ranking eller standarder för utvärdering, till exempel i USA, Storbritannien och Tyskland. Dessa baserar sig dock i regel på "hårda fakta" som ekonomi, personal, besök,

flöde etc i syfte att mäta effektivitet. Mats Öströms och Maija Berndtsons mall för utvärdering skiljer sig därvidlag.

– LRE utgår från behoven hos medborgare och kunder. Vi räknar med att kunden är mer intresserad av exempelvis personlig service, leverans av media och öppettider. Befintliga kundundersökningar ger inte alltid tillräcklig information som man kan använda för att förbättra tjänsterna.

– Så vitt vi kan förstå är vi ensamma om den här typen av rankingsystem som bygger på mjuka fakta och som har ett tydligt medborgar- och kundperspektiv.

Rangordningen inom ramen för Maija Berndtsons och Mats Öströms projekt sker utifrån en skala som de har utvecklat och som bygger på deras respektive långa yrkeserfarenhet inom biblioteksområdet där bedömningen av folkbibliotek – både nationellt och internationellt – har ingått.

Basen för bedömningssystemet vilar på den ideologiska värdegrund som har varit viktig och grundläggande för den nordiska folkbibliotekstanken: yttrandefrihet och demokrati, kultur, utbildning, forskning och social utveckling.

Det som mäts och sedan poängsätts är olika kategorier av tjänster: kommunikation med användarna, marknadsföring av biblioteket, plats och läge, arkitektur, synlighet och tillgänglighet, service och utbud, lokaler, samlingar, faciliteter för barn och unga och bibliotekens funktion för yttrandefrihet och valfrihet.

Biblioteken rankas utifrån de poäng som varje kategori av tjänster genererar som i sin tur sammanfattas i stjärnor och där en

stjärna indikerar lägst tillhandahållande av tjänster och sex stjärnor anger högst tillhandahållande.

Ett slags Michelinmärkning således applicerat på biblioteksområdet.

När en ranking är gjord kan utvärderarna erbjuda feedback på hur biblioteken kan förbättra sig och få fler stjärnor i framtiden. Afärsiden tycks alltså vara konsulttjänster till biblioteken för att öka sin stjärnstatus?

– Vi vet inte än om det är en affärsidé. Vår ambition är främst att med den här metoden medverka till biblioteksutveckling. Vi ställer gärna upp för granskade bibliotek för att berätta om våra bedömningar och förslag, säger Maija Berndtson och Mats Öström.

Deras mål är att presentera de första objekten 2015. De stadsbibliotek som då bland andra blir föremål för en ranking är Hjørings bibliotek i Danmark, Public Library Southend-on-Sea i Storbritannien (se BBL nr 10/2013), Savonlinna stadsbibliotek i Finland samt Halmstad stadsbibliotek. Övervikt Norden alltså. Och de nordiska biblioteken står sig väl i ett europeiskt perspektiv menar LRE:s initiativtagare.

– De nordiska biblioteken håller i regel en hög standard.

HENRIETTE ZORN

FAKTA:

Maija Berndtson är bibliotekarie och fd bibliotekschef på Helsingfors stadsbibliotek.

Mats Öström är bibliotekarie och fd chef för Gävles kultur- och fritidsförvaltning.

De har tidigare medverkat i BBL med utblickar på bibliotek i bl a Storbritannien och Baltikum.

LÄSSATSNING FÅR MER PENGAR

STRAX INNAN valet, och kanske som ett av de sista initiativen på kulturområdet, sköt regeringen till ytterligare 1,9 miljoner till det läsfrämjandeprojekt som inleddes 2013 mellan bibliotek och idrottsföreningar som syftar till att få barn och unga att läsa mer.

Hittills har satsningen – som omfattar idrottsföreningar och bibliotek som i samarbete ska stärka ungdomars läsning och intresse för litteratur – resulterat i flera projekt i landet. 2013 beviljades sex projekt bidrag. På en ridskola i Ulricehamn byggs t ex läsmuskler i "lässpiltan" på stallet och i Haninge besöker bl a kommunens bokbuss och bibliotekarierna olika idrottsanläggningar som ishallar, simhall, idrottshall, fotbollsplaner och ridhus. Hittills har under 2014 elva projekt beviljats medel, t ex det Huddingebase-rade projektet "Läscoacher och manliga läsande förebilder för ökad läsmotivation" och läsprojektet "Läsestugor" i Lundby i Göteborg där man vill väcka unga killars läslust genom att de får lyssna till berättelser som kända fotbollsspelare kommer att läsa.

De landsomfattande projekten som kopplar ihop läsning och idrott handlar om att sänka trösklarna till böckernas värld och öka läslusten.

Det var i juni 2013 som gav regeringen gav Statens kulturråd i uppdrag att genomföra en läsfrämjandesatsning i samarbete med idrottsrörelsen. För uppdraget fick Statens kulturråd disponera en miljon kronor under 2013 och två miljoner kronor under 2014. Och under hösten betalas alltså ytterligare 1,9 miljoner ut.

BOKSTATIONER LÄNGS BOTNIABANAN

I MITTEN av september var det premiär för ett antal bokstationer utmed Botniabanan – ett läsfrämjande projekt som innebär att kommuninvånare, resenärer och pendlare enkelt får tillgång till läsning under sin resa genom att läsa och sedan lämna vidare böcker.

På tågstationerna i Örnsköldsvik, Husum, Nordmaling, Hörnefors, Umeå Östra och Vindeln finns det böcker för alla åldrar och smaker. Kanske mest pocket och barnböcker men även annat, enligt Maria Forssén på Umeå stadsbibliotek.

– Det här är också ett sätt för oss att mera konkret synliggöra det samarbete som redan finns mellan Umeåregionens bibliotek och Örnsköldsviks kommun. Låna, läsa och lämna vidare-konceptet är ju populärt på många andra ställen – här gör vi det nu med järnvägen som bas, säger hon.

För tanken är att bokstationerna även kan bli en plats för privat bokbytes-verksamhet.

På bokstationerna kommer biblioteken att ställa upp bokhyllor och tillhörande marknadsföringsmaterial som affischer – likadana på varje station. De som ska resa kan hämta en bok och när boken är utläst lämnas den tillbaka på samma station, eller på någon av de övriga stationerna i projektet. Eller på biblioteket, tillägger Maria Forssén.

Syftet är att uppmuntra till läsning och att informera om bibliotekens aktiviteter. Lästips från person till person är ofta den bästa ingången till läsupplevelser. Därför har man även startat en Facebook-sida: <https://www.facebook.com/Bokstationer> där den som vill kan dela med sig av sin läsupplevelse och enkelt "hissa" eller "dissa" den nyss utlästa boken.

Projektet finansieras av Kulturkicken, Umeåregionens bibliotek och biblioteken i Örnsköldsviks kommun.

– En del gör vi inom ramen för budget, någon slant kommer också från Umeå 2014, sedan skjuter de olika kommunerna till pengar för bokinköp.

– Vi kör fram till jul sedan utvärderar vi. Det kan ju hända att vi inte har några böcker kvar men det får vi se då. Det är i alla fall väldigt roligt att göra detta, säger Maria Forssén.

HZ

MÅNADENS ELIN

JAG KAN HJÄLPA ER HELA VÄGEN. ELLER MED MINSTA DETALJ.

Mats Nilsson
Bibliotekskonsulent
Tel 046 31 18 46
mats.nilsson@eurobib.se

”Från första inredningsskiss till komplett inrett bibliotek.
Eller tips om små praktiska tillbehör som underlättar
arbetet för bibliotekspersonalen.
Det är den hjälpen jag kan ge dig.
Bakom mig har jag inredningsarkitekter, produktutvecklare,
designers och ett av Europas största bibliotekssortiment.
Men för att underlätta ditt liv en aning, räcker det om du
kontaktar mig så tar jag hand om detaljerna och logistiken.
Jag heter Mats Nilsson. Hör gärna av dig.”

Biblioteksplaner: Varför så svårt och trögt?

Trots skärpt lagstiftning går arbetet med kommunernas biblioteksplaner trögt, visar färskta siffror från KB. Två av tre kommuner bryter mot lagen. Nyttan med biblioteksplaner ifrågasätts, framför allt bland politiker.

AV FREDRIK SÖDERLING

DEN NYA BIBLIOTEKSLAGEN, som började gälla den 1 januari i år, har hittills varit till ringa hjälp för att få fart på politiskt antagna biblioteksplaner ute i landets kommuner. Färskta siffror från myndigheten Kungliga biblioteket visar att två av tre kommuner bryter mot lagen genom att inte ha någon plan, eller genom att planen är föråldrad. Utvecklingen står och stampar. Tittar man på siffrorna har mycket lite hänt från föregående år, även om aktiviteten ute i kommunerna sedan den nya lagen tillkom har blivit högre.

KB har hittills räknat biblioteksplaner i två tredjedelar av landets alla län. Sammanräkningen avslöjar att det totala antalet biblioteksplaner uppgår till fem fler än för ett år sedan.

Varför går det så trögt? Främst beror det på att planerna ifrågasätts från politikerhåll, visar Biblioteksbladets granskning.

– Vad ska vi ha en särskild biblioteksplan till? Självklart är det viktigt att sätta upp klara och tydliga mål. Men det gör vi ju i våra verksamhetsplaner, och där

”Planen ger en bild av verksamhetens status och de utvecklingsbehov som finns. Utan den skulle vi inte ha koll på vad som behöver göras.”

Margret Halvardson,
chefsbibliotekarie i
Vimmerby.

ingår biblioteken. För övrigt tror jag inte det är planer som får fler besökare till biblioteket. Det är kreativ bibliotekspersonal, säger Ingvar Paulsson (M), kultur- och fritidsnämndens ordförande i Mölndal, som saknar biblioteksplan.

I Mölndal, med sitt huvudbibliotek, ett par filialer och en bokbuss, har man en övergripande vision/plan för hela kommunen. Förutom den har biblioteket en intern verksamhetsplan. Antagandet av ytterligare ett dokument på ett slags mellannivå, biblioteksplanen, tvekar man inför här och i många andra kommuner.

– Vårt bibliotek har utvecklats väl utan plan de tre år jag arbetat här. En plan som enbart biblioteket tar fram utan större delaktighet från andra aktörer ser jag ingen stor poäng med. Men för att biblioteken bättre ska tas tillvara i stads- och samhällsutvecklingen är det såklart bra att ta fram en biblioteksplan, säger Anette Eliasson, bibliotekschef i Mölndal.

Ingvar Paulsson i Mölndal kan möjligen tänka sig att ge bibliotekschefen planuppdraget om det behövs för att hänga med i den pågående snabba omvandlingen av biblioteksområdet. Planen skulle kunna vara till hjälp vid jämförelser mellan olika förvaltningar inom kommunen och även mellan kommuner. New Public Management-tänkandet som numera omfattar även kulturområdet skapar också större behov av planer, som synliggör bibliotekens uppdrag och mål.

Den politiska oviljan är utbredd och ses som ett problem även på myndigheten i Stockholm.

– Kommunpolitiker överlag är inte intresserade av biblioteksverksamhet, och i förvaltningarna har ingen en övergripande bild av kommunens olika biblioteksverksamheter. Vad de gör på folkbiblioteket vet man inget om på skolbiblioteket. Allt detta skapar en massa onödigt dubbeljobb, säger Cecilia Ranemo, utredare på KB som arbetar intensivt för att få fart på planskrivandet.

Det blandande intresset från politiker har hon själv fått erfara. I år möter KB samtliga län. Endast två gång-

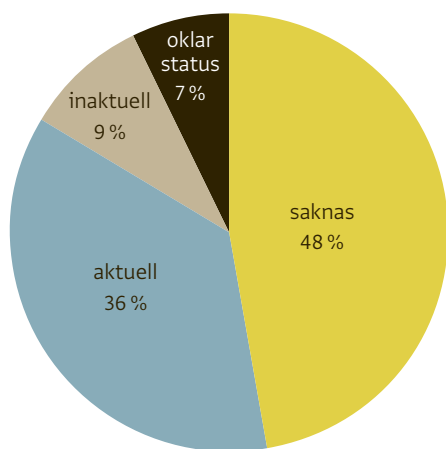

– En plan som enbart biblioteket tar fram utan större delaktighet från andra aktörer ser jag ingen stor poäng med, säger Anette Eliasson, bibliotekschef i Mölndal.

– Kommunpolitiker överlag är inte intresserade av biblioteksverksamhet, säger Cecilia Ranemo, utredare på KB.

KOMUNALA BIBLIOTEKSPLANER

er har någon politiker hittills varit närvarande vid Cecilia Ranemos möten.

En av fem kommuner saknar alltså plan, men ett lika stort bekymmer är existerande planer som inte används. De agerar hyllvärmare och används inte i kommunens budgetarbete. Kanske verkar det inte helt konstigt om man beaktar att planerna inte kopplas till andra kommunala planer, exempelvis barn och unga, jämställdhet eller miljö. Istället svävar de fritt i stolta visioner som varken går att mäta eller följa upp.

För att få effekt behöver en plan skrivas i bred förankring med andra förvaltningar. Besluten behöver flyttas upp i den kommunala hierarkin och inte stanna i kultur nämnden. I slutänden ska bibliotekens angelägenhetsgrad öka bland medborgarna, som kan ges bättre tillgång till biblioteksverksamhet.

I småländska Vimmerby, bäst i klassen på att skriva biblioteksplaner, är både socialförvaltningen och skolförvaltningen aktivt involverade. Visserligen har planen skrivits av bibliotekschefen, men den har därefter skickats på remiss till andra förvaltningar. Inte bara folkbibliotek och skolbibliotek utan alla offentliga bibliotek ingår i planen. Den klubbas högst upp i kommunfullmäktige och uppdateras regelbundet i takt med att nya behov uppstår. I Vimmerby, till skillnad från Mölndal, ser man klart vilken roll biblioteksplanen spelar.

– Planen ger en bild av verksamhetens status och de utvecklingsbehov som finns. Utan den skulle vi inte ha koll på vad som behöver göras, säger Margret Halvardson, chefsbibliotekarie i Vimmerby. ■

VAD STÅR DET I PLANERNA – NÅGRA NEDSLAG

”Bibliotekslagen styr mycket av folkbibliotekens verksamhet och inriktning.”

Bibliotekslagen styr, står det i Jönköpings ”Kultur- och biblioteksplan” utan att man brytt sig om att skriva en ny biblioteksplan. 2006 hade kommunen både en detaljerad sådan och separata, utbyggda planer för skolbiblioteken. I dag har alltihop krympt till en A4-sida.

”Det finns en minsta grundbemanning på skolbiblioteket.”

Hur många personer ”minsta grundbemanning” är framgår inte i Markaryds ”Kultur- och biblioteksplan”. Planen som gäller hela fem år, 2014–2019, omfattar dock bara fyra summariska sidor om folk-, skolbibliotek och barn och unga.

”Antalet lån och antalet besök ska öka år från år.”

Ett sådant här lovvärt mål som i Knivstas utgångna biblioteksplan är typiskt för många planer. Men hur målet ska uppnås står det inget om.

”Bibliotekslokalerna ska vara inbjudande och en trygg och lugn miljö där alla ska känna sig välkomna.”

I Orsas biblioteksplan från 2007 står det ”ska” i var och varannan mening. En av de få konkreta åtgärder som går att urskilja i texten är att en heltidsstjänst som skolbibliotekarie ska inrättas.

”Antalet bokprat kommer att öka, både i klassrummen och på biblioteken, men antalet skolklassbesök på huvudbiblioteket kan minska i takt med utvecklingen av skolbiblioteken.”

Totalt sju rader ägnade Gnesta 2009 åt biblioteken i sin numera utgångna ”Framtidsplan” för den sammanslagna kultur- och tekniknämnden. Någon biblioteksplan har kommunen inte.

Ingen plan – inga sanktioner

POLITISKT ANTAGNA biblioteksplaner krävdes redan i bibliotekslagen för nio år sedan. Hur får man en kommun att skriva en fungerande biblioteksplan?

– Svaret är inte enkelt, eftersom inga sanktioner drabbar den kommun som inte följer lagen. En biblioteksplan är ju bara ett bland många styrdokument i kommunens förvaltningar och är kanske inte alltid det politiker bryr sig allra mest om, säger Åse Hedemark, lektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Uppsala universitet.

Bibliotekslagen är en så kallad ramlag. Den ger riktlinjer men detaljreglerar inte. Varje kommun har självbestämmanderätt. En kommun som uttryckt sin goda vilja att upprätta en plan kan i praktiken förhålla dess tillkomst år efter år.

Vad tillför den nu skärpta lagen?

– Den ökar på kommunnivå ansvaret för uppföljning och utvärdering av biblioteksplanerna.

En försvårande omständighet är att nästan ingen empirisk forskning har gjorts på området. Åse Hedemark och Lisa Börjesson har gjort en mindre studie på hur ett bibliotek använde sin biblioteksplan.

– De använde planen, inte i första hand som styrande dokument, utan hade ett mer flexibelt förhållningssätt där de exempelvis använde planen för att se vad som var möjligt att göra med de resurser de hade. En uppföljning av användningen av biblioteksplaner behöver inte bara handla om vilka mål som uppnåtts utan även på vilket sätt planen har använts.

Ska biblioteksplaner vara mindre visionära och mer konkreta?

– Det är svårt att säga något generellt om detta. Det viktiga är att de upplevs som relevanta och funktionella av de som använder dem. Det är förstås besvärligt att använda alltför visionära mål, men i alltför konkreta mål finns också en fara. De tenderar att betona det kvantitativa och kommer gärna att handla om siffror såsom besöksantal och antal utlån. Men bibliotek driver en kvalitativ verksamhet som ibland kommer bort i den typen av sammanhang, säger Åse Hedemark.

FREDRIK SÖDERLING

FOTO: BERTIL WERGELIUS

Åse Hedemark har tillsammans med sin kollega gjort en mindre studie på hur ett bibliotek använde sin biblioteksplan.

Länk till Åse Hedemarks och Lisa Börjessons studie: http://www.idunn.no/ts/nkt/2014/01/att_anvnda_en_plan_-_fenomenet_biblioteksplaner_och_begrep

Läshunden som lockar fram läslust

Fabian och läshunden Cocos har en lässtund på biblioteket i Falköping.

9-åriga Fabian tycker att det är roligare och lättare att läsa för läshunden Cocos än för klasskamraterna. Jane Drageus, andraspråklärare vid Dotorpsskolan i Falköping, menar att hunden är en bra assistent som lockar fram läslusten.

AV ÅSA EKSTRÖM

– Hej Cocos! Du är så gullig! säger Fabian som riktigt bubblar av fniss och förväntan.

Utanför biblioteket i Falköping möter Fabian läshunden Cocos för tredje gången denna hösttermin. Cocos är en Welsh Springer Spaniel som ivrigt viftar på svansen. Nioåringen sätter sig på knäna framför hunden, kramar och klappar. Efter en stund går vi in i huset och ner en trappa till i hörsalen. Läshundens matte Agneta Sagebrand och Fabian slår sig ner bland kuddarna på golvet. Cocos lägger nosen i knät på Fabian medan de pratar om hemläxan i Torboken. Fabian berättar vad som hänt i boken han läst. Därefter läser de lite i boken om Cocos, som Agneta Sagebrand själv är författare till. Bilder och texter om ett hundliv lockar till småprat och frågor.

– Titta, Cocos! Här har du fått guldmedalj för att du är så duktig. Och så står det att du är fem år, säger Fabian och visar bilden för Cocos som lägger en tass på boken.

Därefter blir det läsning ur valfri bok från den lilla bokhyllan i rummet. Där har bibliotekarien Angelica Holm Johansson gjort ett urval och placerat en boksamling som passar barn med lässvårigheter.

– Nä, jag hatar fotboll! Det vill jag inte läsa om, konstaterar Fabian innan han bestämmer sig för en humoristisk bok som heter *Fy för skolan* av Helena Bross.

Efter lässtunden som pågår ungefär i en halvtimme är det dags för Fabians klasskamrat att läsa för Cocos. Vi går ut ur rummet för att inte störa. Fabian är en pratglad kille som berättar att han fyller år i augusti, att han gillar att dansa, har en storebror och även har ett andra hemland, Serbien. Där hade han en hund som dog.

– Det finns de som tycker att hundar är haraam, orena. Men jag är van och tycker om hundar.

På frågan om han tyckte det var svårt att läsa när jag satt i rummet, erkänner Fabian att så var fallet.

– Jo, det var lite pirrigt att läsa. Jag är bättre på att måla. Jag är mästare på att måla!

Tittar du hellre i bilderböcker?

– Nej! Det är inte samma sak som att själv måla.

Fabian har fått en läsläxa som han ska göra tills nästa gång de ses. Det handlar om att läsa högt ur Torboken för de där hemma och sedan berätta för hundföraren Agneta Sagebrand och läraren Jane Drageus vad man läst.

– Att läsa för en hund är enklare för barnen även om det naturligtvis inte ersätter pedagogen. Barnen mår bra av att varva ner intill hunden och får då lättare att koncentrera sig. Att läsa högt för någon som inte är kritisk eller dömer när barnen kämpar med bokstäverna och stakar sig igenom en text är också bra för självförtroendet, menar Jane Drageus.

Biblioteket i Bankeryd var först ut i Sverige med att använda en läshund för att få barn att kunna koncentrera sig och få lust att läsa mer. Biblioteket i Falköping har tillsammans med Ulricehamn sökt pengar från Kulturrådet för detta läsfrämjande projekt. Det gick inte vägen så därför har man börjat samarbeta med skolan i läsprojektet. Även Studieförbundet finns med i projektet och finansierar hundförarens lön. I Ulricehamn och Falköping kommer 32 barn i åldrarna 8-11 år att läsa för Cocos. Hundföraren Agneta Sagebrand bor mellan de bägge orterna så resorna till biblioteken fungerar bra. De flesta barn är förtjusta men det finns även de som är allergiska mot hundar. Skolan får avgöra vilka elever som får delta under året som projektet pågår. Jag frågar biträdande bibliotekschefen Christina Seveborg om alla i personalgruppen varit odelat positiva med en läshund på biblioteket.

– Jag heltände på idén med en läshund eftersom jag själv haft en hund, en mellanschnauzer.

Men visst fanns det de som reagerade, exempelvis bibliotekarien Angelica Holm Johansson som bistår

med litteratur vid lässtunden. Hon är hundrädd men behöver ju inte vara med hunden, förklarar hon.

Christina Seveborg menar att det är fräscht inslag värt att pröva.

– Om vi så bara kan få en enda unge med dåligt självförtroende intresserad av att läsa så är det värt att pröva. Jag ser på det som alternativmedicin. Alla sätt är bra och behövs. ■

Läshund är en utbildad terapihund vars lugn ger barn läslust. Mest kända certifieringen för läshundar kommer från USA och heter Reading Education Assistance Dogs (READ). Biblioteket i Salt Lake City använde läshund 1999. I Sverige finns flera utbildningar. Hunden får göra ett lämplighetstest som avgör om den passar som läshund. Att kunna vara lugn tillsammans med barn är A och O. Färdigheter lärs in, som att lyssna på barn, följa barnens fingrar i en bok, sätta en tass på sidan för att bekräfta vad barnet pekar på.

FOTO: ÅSA EKSTRÖM

– Jag heltände på idén med en läshund eftersom jag själv haft en hund, säger biträdande bibliotekschefen Christina Seveborg.

Vi har lösningarna!
www.biketjanst.se

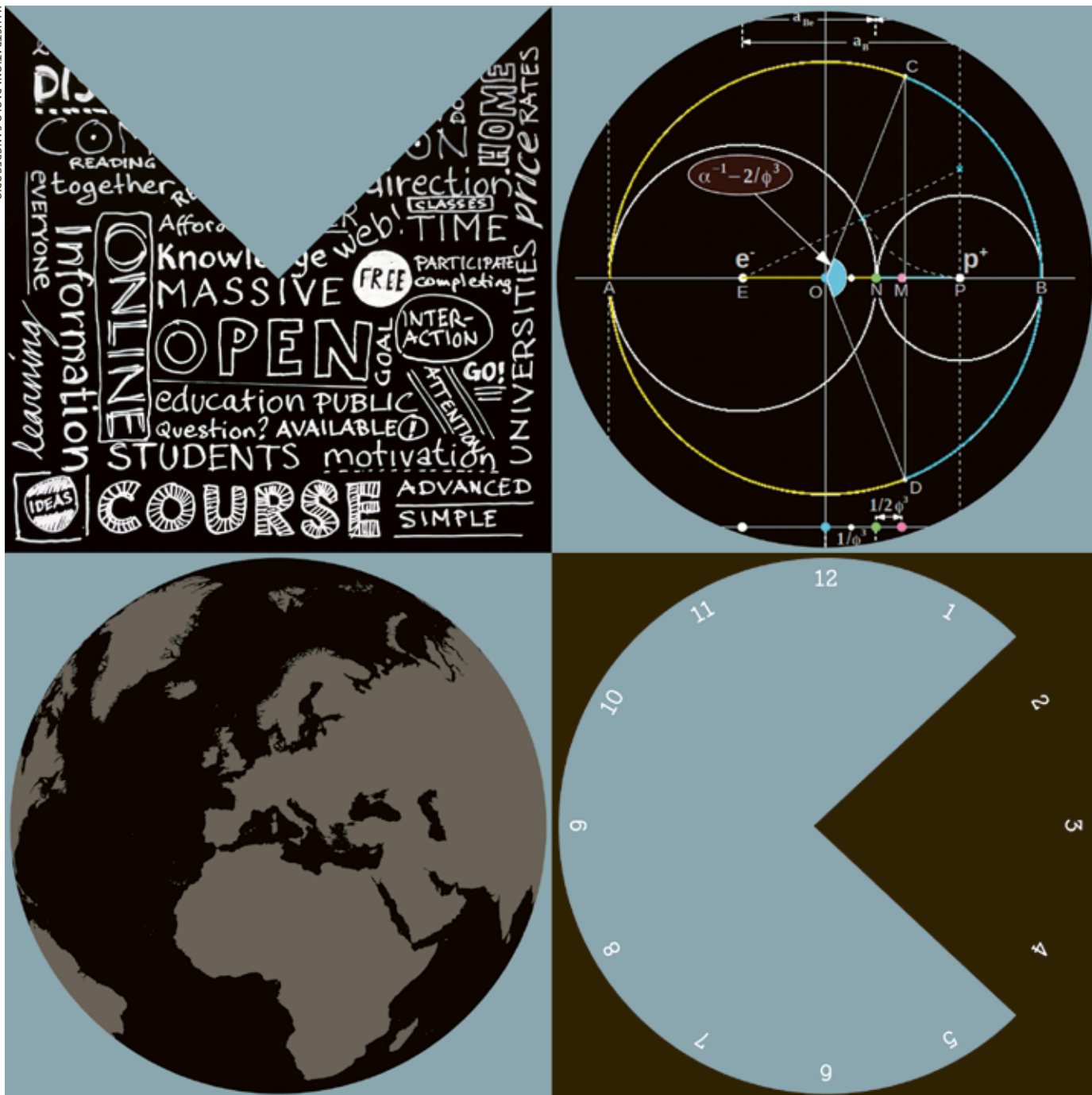

BIKETJANST
BIBLIOTEKSINREDNINGAR

telefon: 0472-300 36
e-post: info@biketjanst.se

MOOC:s – en angelägenhet för biblioteksnätverken

ILLUSTRATION: PAOLO SANREGORIO

När Chalmers bibliotek valde mooc:s som årets konferenstema fångade det upp ett hett ämne. Det har beskrivits som ett utbildningens Spotify och jämförts med Facebook.

AV MARIELOUISE SAMUELSSON

MOOCS, MASSIVE OPEN Online Courses har snabbt gått från hypat nätfenomen till att etableras som en angelägenhet för universitet och högskolor. Det är en företeelse som tillskrivs revolutionerande potential och en användning vars omfattning är svår att förutse. Samtidigt är de globalt tillgängliga nätkurserna något helt annat än den traditionella och reglerade akademiska utbildningen. mooc:s påminner i hög grad om forna tiders korrespondenskurser.

– Med tanke på att det handlar om folkbildning kan man mycket väl tänka sig att mooc:s blir en fråga inte bara för lärosätesbiblioteken, utan också för folkbiblioteken som borde kunna marknadsföra det enorma kursutbudet, säger Jonas Gilbert, bibliotekarie vid Chalmers och projektledare för Chalmers satsning på mooc:s.

Historien om mooc:s är kort – och framgångsrik.

Det var 2011 som professorerna Sebastian Thrun och Peter Norvig, verksamma vid Stanford University i USA, gav en föreläsning i artificiell intelligens. Föreläsningen webbsändes och följdes av 160 000 studenter i 190 länder.

Detta brukar beskrivas som ursprunget och startskottet till mooc:s som i rask fart gått från fenomen till något som finns med när universitet och högskolor diskuterar strategier, inte minst internationellt.

Ledningarna vid de svenska universiteten kan konstatera att det numera inte förekommer någon konferens på europeisk nivå utan det obligatoriska mooc:s-passet i programmet.

Och när förre universitetskanslern Lars Haikola fick utbildningsdepartementets uppdrag att utreda den högre utbildningens framtid och roll finns mooc:s-aspekten med.

De utbildningspolitiska förhoppningarna är stora. Socialdemokraten Ibrahim Baylan, som kunde ha varit en tänkbar utbildningsminister och efterträdare till Jan Björklund, har i en entusiastisk debattartikel (UNT, 5 juni 2013) krävt (av dåvarande regeringen) att Sverige ska vara pådrivande i utvecklingen av mooc:s, "en ny, öppen utbildningskultur" och lovar att socialdemokraterna kommer att arbeta för detta.

Genom mooc:s kommer, enligt Baylan, "alla som vill" att "kostnadsfritt läsa över nätet vid världens främsta uni-

versitet såsom Stanford, Harvard, MIT och Berkeley"... "MOOC kan studeras av ett obegränsat antal deltagare genom att vissa uppgifter maskinrättas och andra uppgifter löses av de deltagande studenterna tillsammans."

"Utvecklingen av de nya kurserna är bara i sin linda. Men de innebär att alla som vill läsa en kurs kan göra det och att de kan läsa den oavsett var de befinner sig och vilka tider i veckan de har möjlighet att studera. Det blir individens lust att studera som blir avgörande – inte begränsningar i pengar, tid eller rum."

Vid sidan av det aningen utopiska utbildningslandskap som Ibrahim Baylan skissar är mooc:s redan en realitet i den svenska lärosätesvärlden. Karolinska Institutet och Lunds universitet har varit tidigt ute, genom att ansluta sig till de plattformar, edX och Coursera, där lärosäten från alla länder kan etablera sitt utbud av mooc:s-kurser.

Att på det sättet kunna marknadsföra sitt universitet eller högskola tillsammans med de internationella toppuniversiteten som Baylan nämner, är självfallet ett incitament för anslutning.

I den internationella och svenska debatten har mooc:s omtalats som en "tsunami" som väller in över universitet och högskolor. Man kan tillägga att "tsunami" används som något positivt, ett slags urkraft som det gäller att förhålla sig till för att inte hamna på den i alla debatter och sammanhang fruktade "efterkälken".

SAMTIDIGT SKA MOOC:S inte förväxlas med högre utbildning som vi känner den idag, med examen och där lärarledd tid anses högst väsentligt.

mooc:s handlar av lätt insedda skäl om envägs kommunikation, från den som föreläser för den som följer kursen via dator. Det är inte praktiskt möjligt att ställa frågor, även om det förekommer att studenter gemensamt får rösta fram ett fåtal frågor.

Och ingen föreläsare med någorlunda självbevarelse-drift lämnar ut sin mejladress till hundratusentals "studenter".

Det går inte heller att jämföra mooc:s med de nationella distansutbildningarna via nätet som är en del av den svenska högskolestrukturen och därmed underkastade förordningar och utvärderingar.

”
Det blir
individens
lust att
studera
som blir
avgörande
– inte be-
gränsningar
i pengar, tid
eller rum.

► Å andra sidan smäller det förstås högt att det är de internationellt högst renommerade statusuniversiteten som tillhandahåller mooc:s och som startade trenden. Detta i kombination med att upplägget signalerar generositet och tillgängliggörande. Att "alla" kan ta del av toppuniversitetens föreläsningar kan ses som det optimala genomförandet av den så kallade tredje uppgiften, det vill säga akademiens förordningsstadgade uppdrag att sprida kunskap till omvärlden.

En förutsättning är att den som deltar inte ska behöva betala för någon kurslitteratur, däremot förekommer litteraturlistor.

– Här kan man tänka sig en roll för biblioteken, i att hjälpa den som söker efter den litteratur man fått tips om via mooc:s-föreläsningen, säger Jonas Gilbert.

mooc:s leder alltså inte till någon examen, men det kan ges intyg på att man genomfört en viss kurs. I en artikel i JIME, Journal of Interactive Media Education (september 2012), konstaterades att genomströmningsgraden – antal som fullföljer kursen – är så låg som tio procent.

Vilket sannolikt kan förklaras med faktorer som att kurserna följs av dem som läser av lust till kunskap och bildning eller att kursen helt enkelt är för svår.

JIME exemplifierade med en mooc:s-kurs i regi av MIT, Massachusetts Institute of Technology (i likhet med Stanford ett av de internationellt mest ansedda universiteten) till vilken 155 000 anmälde sig. Av dessa försökte 23 000 lösa den första övningen, 9 000 tog sig igenom halva kursen, men endast 300 klarade slutprovet.

OCH OM DET råder entusiasm och finns många eldsjälar kring mooc:s, så finns det givetvis också skeptiker. De mest kritiska talar om mooc:s som ett försåtligt fenomen, genom att mooc:s studenter blir ett B-lag (i arbetsgivarnas ögon) jämfört med dem som väljer (och har råd med) den traditionella akademiska utbildningen.

Kritikerna påpekar också att mooc:s faktiskt inte är

Jonas Gilbert vid Chalmers bibliotek ser det som självklart att biblioteken förr eller senare kommer in i mooc:s-sammanhanget.

”

mooc:s har beröringspunkter med Open Access-publiceringar och handlar ofrånkomligt om upphovsrätten för den som hållit en föreläsning som universitetet lägger ut online och det är frågor som biblioteken redan arbetar med.

helt gratis och menar att mooc:s uppstått som en överlevnadsstrategi hos amerikanska universitet som har hög status men knackig ekonomi, samtidigt som man har svårt att höja de redan höga terminsavgifterna.

Att då kamma hem en liten summa, från hundratusentals "online-learners" istället för terminsavgifter från betydligt färre blir helt enkelt en affärsidé.

Mellan falangerna av ohämmat entusiastiska påhejare och misstänksamma kritiker är mooc:s otvivelaktigt etablerat som intresseväckande och värt en seriös diskussion, vilket Chalmers-konferensen visar.

Att mooc:s fortfarande söker sin roll och sitt sammanhang framgår av att mooc:s för Chalmers, Karolinska Institutet och Lunds universitet självklart berör respektive lärosätes bibliotek.

Men när Mittuniversitetet initierar sin egen mooc:s-satsning är, enligt projektledaren professor Bengt Oelmann, universitetsbiblioteket inte involverat.

Jonas Gilbert vid Chalmers bibliotek ser det dock som självklart att biblioteken förr eller senare kommer in i mooc:s-sammanhanget.

– mooc:s har beröringspunkter med Open Access-publiceringar och handlar ofrånkomligen om upphovsrätten för den som hållit en föreläsning som universitetet lägger ut online och det är frågor som biblioteken redan arbetar med.

– Det handlar också om att hantera de speciella avtal med förlag när böcker används, det vill säga rekommenderas som kurslitteratur via mooc:s.

Framförallt hör mooc:s ihop med bibliotekens paradgren, tillgängliggörande, och därmed är det, enligt Jonas Gilbert, något som angår både akademiska bibliotek och folkbibliotek.

– Det känns som att mooc:s i hög grad är en angelägenhet för biblioteksnätverken. ■

”

Mellan falangerna av ohämmat entusiastiska påhejare och misstänksamma kritiker är mooc:s otvivelaktigt etablerat som intresseväckande och värt en seriös diskussion, vilket Chalmers-konferensen visar.

Återblick – Bok & Bibliotek

FOTO: HENRIETTE ZORN

Fler besökare, utställare och seminarier än förra året. Mässan 30-årsjubilerade och firade bl a med en påkostad jubileumsbok. Biblioteksloungen dominerade i D-hallen och för andra året i rad i C-hallen, skördade Svensk biblioteksförening publikframgångar.

Allt fler satsar på öppna monterlösningar – det ska vara inbjudande och tillgängligt – och ambitiösa monterprogram. Åtminstone under branschdagarna konkurrerar monterprogrammen i allt större utsträckning med seminarieprogrammet. Barns och ungas läsning och framför allt den bristande läsförmågan stod i fokus på många av mässans arrangemang. En annan tendens som man kan se är att temasatsningarna – i år Brasilien och Katalonien – riskerar att hamna lite i skymundan. Nästa år är Ungern temaland, en rad isländska författare medverkar under rubriken Röster från Island och yttrandefrihetsfrågor står i fokus. Men det gör de ju varje år.

Barns kreativitet livsviktigt!

Den 20 november i år fyller Konventionen om barnets rättigheter 25 år – något som uppmärksammades på årets Bok & Bibliotek i Göteborg. I Kulturrådets monter fanns konventionen att hämta gratis och ett storseminarium borrhade i bakgrunden till konventionen och vad som hänt under 25 år samt hur man kan arbeta vidare med att stärka barns rätt till kultur.

Sylvia Blomberg, utvecklingsledare på Länsbiblioteket i Örebro är en av dem som står bakom rapporten *Barnkonventionen – läpparnas beklännelser*. Genom bland annat en enkätundersökning till alla Sveriges länsbibliotekarier ville man ta reda på om innehållet i barnkonventionen stannar vid en läpparnas beklännelser eller om den om-sätts i bibliotekens verksamhet.

– Vi kunde identifiera ett antal hinder: kunskapen om konventionens uppdrag var låg, det finns även en okunskap kring hur man översätter konventionen i verksamhet – hur man kan jobba med den och hur man bär sig åt, menar Sylvia Blomberg.

Slutligen behövs det starkare skrivningar i styrdokument på kommunal och regional nivå. I ett nytt projekt, Löpa linan ut, vill man nu gå vidare och fördjupa frågan och bland annat arbeta med modellbibliotek, med insatser som handlar om att involvera all personal samt fortbildning för chefer.

Barnkonventionen innehåller en barnsyn som respekterar barns rätt att få delta i samhället på egna villkor samt rätten att få uttrycka sig konstnärligt och vara kreativa. Kulturell verksamhet för alla barn är en mänsklig rättighet eftersom det är viktigt för barnets utveckling.

Trots att världsläget lämnar en del övrigt att önska, ser Christina Heilborn, programchef på Unicef, att det finns mycket i den globala utvecklingen som trots allt går åt rätt håll.

– Färre barn arbetar, fler barn går i skolan och barnfattigdomen minskar runtom i världen.

Men barnkonventionen är en styvmoderligt behandlad rättighet som inte tas på allvar i Sverige, anser Christina Heilborn. Sverige har visserligen förbundit sig att följa den i och med ratificeringen 1990 men den är ännu inte lag i Sverige, vilket är en förutsättning för att den verkligen ska genom-syrra rättsväsendet och samhället i övrigt. Att bBarnkonventionen blir lag även i Sverige står högt på Christina Heilborns agenda.

– Vi kommer att bearbeta den nya regeringen. Sedan finns det två stora frågor som är angelägna just nu: att värna en rätts-säker flyktingpolitik och att arbeta mot barns sociala utanförskap.

HZ

ILLUSTRATION: UR BLOMPOJKEN

Normkritik och normkreativitet

Vad betyder det att bli representerad? Allt! Om man aldrig får spegla sig själv och se sig själv i olika roller påverkas man negativt.

– När jag var liten fanns inga representeranter som var som jag – HBTQ. Barnbibliotek ska vara en trygg plats där man inte ska utsättas för stereotyper som berättar att man inte är ok, menade Elias S. Ericson i ett samtal med Joanna Rubin Dranger, professor på Konstfack.

Elias S. Ericson är illustratör och serie-tecknare, endast tjugo år. Han har tecknat serier om bland annat HBTQ och feminism. Hans första barnbok *Blompojken* utkom i år.

Platsen var Ung scen i Kulturrådets monter och rubriken Normbrytande bilder – ett tema som spann vidare på den såriga debatt som förs om stereotyper och urvalsprinciper. Elias S. Ericsons *Blompojken* är en karaktär som bryter normen.

– Han är feminin, bär klänning, är lugn och snäll och svart.

Joanna Rubin Dranger lanserade ett nytt begrepp som man använder sig av på Konstfack: normkreativitet. Det handlar om att inte repetera allt det som redan är gjort, skapa bilder vi redan har sett och istället synliggöra det som inte har gjorts.

I höst finns ett nystartat masterprogram på Konstfack i Visuellt kommunikation. Unikt för programmet är att man arbetar med en normkreativ metodik och undersöker hur identitet, normer och gränser formas och reproduceras genom visuell kultur.

– För det bedrägliga med normen är att den inte syns, säger Joanna Rubin Dranger.

HZ

Högskolebibliotekens framtidsutmaningar

På Bok- och Biblioteksmässan ordnade Svensk biblioteks-förening tillsammans med Stockholms universitetsbibliotek ett seminarium om högskolebibliotekens framtidsutmaningar. I panelen deltog Lars Burman från Uppsala universitetsbibliotek, Wilhelm Widmark från Stockholms universitetsbibliotek och Jenny Samuelsson från Luleå universitetsbibliotek. Moderator var Anders Söderbäck, SUB.

I diskussionerna berördes flera strukturella förändringar som påverkat bibliotekens utveckling och framtidsutsikter. Bland annat diskuterades nya möjligheter vad gäller lokalanvändning och samarbete kring fysiska samlingar, utmaningar för en jämlik tillgång till digitala informationsresurser och bibliotekens förändrade roll i högskolan.

Ett genomgående tema var samarbete – behovet av samarbete men också svårigheten att nå dit. Viljan till att samarbeta biblioteken emellan ansågs vara stark men svårigheterna kanske större idag än tidigare eftersom högskolorna – och därmed deras bibliotek – delvis utvecklats åt olika håll. Enligt panelen är det en bit kvar innan vi på riktigt kan tala om ett sammanhållet biblioteksväsende i Sverige.

JK

BOK & BIBLIOTEK 2014 I SIFFROR

Antal besök: 97 133 (2013: 96 315)

Utställare: 822 (2013: 806)

Antal seminarier: 389 (2013: 378)

Författare/föreläsare seminarier: 793 (2013: 753)

Antal programpunkter totalt: 3 254 (2013: 3 375)

Antal medverkande totalt: 2 351 (2013: 2 396)

Utanförskapets pris

Vad händer när marken börjar skälva för en ung människa? Ofta men inte alltid är det någon i barnets omgivning som ser, som slår larm. Kanske är det en lärare som larmar om att en resurs behövs men som då möts av kalla handen: vi har inte råd, det finns inga pengar. Men vad kostar det att låta bli att reagera med insatser tidigt?

Författarna till boken *Utanförskapets pris. En bok om förebyggande sociala investeringar* har satt en prislapp och den är mildt talat hisnande.

Prislappen för 600 unga per årskull i utanförskap i Göteborg är nära nog 11 miljarder.

Författarna är Lena Höök, hållbarhetschef på Skandia, Ingvar Nilsson, nationalekonom och Nima Sanandaji. Tyvärr lite undanskymt långt bort i tok i E-hallen, höll de ett av mässans intressantaste seminarium.

– 12 procent, och det är lågt räknat, av varje årskull elever hamnar i utanförskap. Det kan vara arbetslöshet, missbruk eller psykisk ohälsa, säger Lena Höök.

Utanförskap orsakar mänskligt lidande och författarnas intention är inte att prissätta människovärdet utan visa värdet av att arbeta förebyggande, långsiktigt och sektorsöverskridande där aktörer från såväl offentlig, ideell som privat sektor kan involveras för att skapa ett socialt mer hållbart samhälle.

– Kan man tala om vad det kostar att tappa ett barn på glid, kan man också tala om vad det kostar att rädda det barnet, menar Ingvar Nilsson.

Tidiga insatser är inte bara en mänsklig vinst – det är också en ekonomisk vinst.

Trion bakom boken har hittills utbildat många kommuner i värdet av att arbeta förebyggande och med tidiga och över tid uthålliga insatser. En satsad krona i början av året i förebyggande insatser ger 2 kronor tillbaka i slutet av året.

– Och helt plötsligt blir socialtjänsten inte tärande utan någon som bidrar till den kommunala budgeten, säger Ingvar Nilsson.

– Huvudleverantören i utanförskap är skolan. Den levererar 25 procent som inte når resultaten. Med allt vad det får för följder.

Så berättar Ingvar Nilsson om Peter, ett obehandlat barn (adhd) som blev kriminell och fick sin diagnos först i vuxen ålder. 40–50 miljoner har hans obehandlade adhd hittills kostat.

Budskapet går inte att ta miste på: avkastningen på sociala effekter är högre ju tidigare man sätter in dem. Men de ekonomiska stuprören med sina tolv månaders budgetar (kommunal, regional, statlig nivå) lämpar sig inte för det övergripande helhetstänk som skulle behövas.

HZ

Konsten att vara överallt

Bok & Bibliotek ger ofta en effekt av tunnelseende – plötsligt tycker man sig se samma personer eller företeelser överallt. Kanske inte så konstigt när så mycket av även årets mäsas genomsyrades av lusten till läsning och bristen på läsförståelse. Berättarministeriet till exempel, eller Johan Unenge (även i kombination med Berättarministeriet), nyligen utsedd till läskoach av Kulturrådet i samarbete med idrottsrörelsen för att locka idrottande barn och unga att läsa på fritiden. Startskottet för läskampanjen *Paus* skedde under mässan.

Berättarministeriet gästade Svensk biblioteksförnings monter och berättade om de vinster som kan göras när det privata samarbetar med kommunen (dvs bibliotek) och ideell sektor.

Berättarministeriet är en ideell stiftelse som verkar i områden med hög arbetslöshet och fanns i Södertälje (hösten 2012) och Husby (våren 2013) där man bland annat framgångsrikt samarbetat med biblioteket. I höst planerar man att öppna i Hagsätra och i framtiden även i Göteborg.

På ett storseminarium demonstrerade Berättarministeriets Melis Yorulmaz med hjälp av författarna Martin Widmark (som skrev) och just Johan Unenge (som tecknade) hur det kan gå till när man skapar berättelser på Berättarministeriet. Med publikens hjälp skapades inledningen till en berättelse med en huvudkaraktär, brandmanstjejen, med en kompis, draken Gertrud, som placeras i en miljö där det uppstår ett problem. Skapandeprocessen lockade till många skratt.

– Första delen är att bygga en berättelse tillsammans innan barnen får fortsätta individuellt med den, säger Dilsa Demirbag-Sten. Panelens ställtips för att öka läslusten bland barnen kan annars sammanfattas till: läs högt så länge det går och skapa berättelser tillsammans.

HZ

FOTO HENRIETTE ZORN

Stockholm University Press

Förlagen trängs på mässan men det relativt nystartade Stockholm University Press inkarnerades av Anders Söderbäck, SUB, som i Svensk biblioteksförnings monter berättade om förlaget som håller på att byggas upp.

Stockholm University Press, är det tänkt, ska fungera som ett publiceringsstöd med utgivning av elektroniska Open Access-tidskrifter och -böcker, med möjlighet till print on demand. Organisatoriskt är förlagsverksamheten placerad under universitetsbiblioteket.

– Stockholms universitet har forskning i världsklass. Varför inte ge den största möjliga spridning och skina lite, menar Anders Söderbäck.

Stockholm University Press är en anslagsfinansierad verksamhet vars främsta syfte är att tillgängliggöra forskningsresultat i olika format nationellt och internationellt. Utöver elektroniska format kommer även andra format (till exempel tryck och e-bok) erbjudas till självkostnadspris.

Just nu är man i färd med att bygga upp ett redaktionsråd som ska bidra med granskning av manus och stödja kvalitetssäkring (exempelvis genom kollegial granskning, peer review). Utgivningen är i sin linda – i dagsläget finns två titlar på gång.

HZ

Den nya bibliotekslagen

E-boksfrågan

– en förbättring!

stampar på stället

Bättre, mer pedagogisk och utgår tydligare från användarna och inte hur biblioteken är organiserade. Positivt är också att den nya bibliotekslagen är kopplad till demokratibegreppet (åsiktsfrihet etc) och till de kulturpolitiska målen samt sist men inte minst till Unesco:s folkbiblioteksmanifest.

Ja, expertpanelen med representanter från olika bibliotekstyper som skulle diskutera den nya bibliotekslagen och hur den fungerar, var i stort sett eniga: den är bättre än den gamla och den har redan, efter bara nio månader, fått konsekvenser för bibliotekens arbete. Mest konkret är kanske den diskussion om lagens skrivningar kring "allsidighet och kvalitet" som just nu förs i den så kallade Kvalitetsdialoggruppen på KB, under ledning av Elisabeth Ahlquist.

I lagen står det att biblioteken ska präglas av allsidighet och kvalitet, och för att biblioteken i samverkan ska kunna göra planer behövs en gemensam förståelse av vad allsidighet och kvalitet betyder. Diskussionerna i Kvalitetsdialoggruppen är en avgörande process för att nå samsyn som i sin tur sedan ligger till grund för bra biblioteksplaner.

Marita Mattsson-Barsk, bibliotekschef i Haparanda, tycker att det är bra att kvalitetsbegreppet skrivits in i lagen.

– Det kan bryta tendensen av att bara köpa in det folk vill ha och för att göra politikerna nöjda. Det ska vara bredd och inte bara tio-i-topp-böcker som genererar mycket utlån.

Birgitta Markusson, länsbibliotekschef i Norrbotten, ser utmaningar.

– Det är farligt att stirra sig blind på besöks- och utlåningssiffror. Det är en utmaning att visa för politikerna vad biblioteket faktiskt gör och erbjuder, till tex prioriterade grupper eller i det uppsökande arbetet.

Den nya lagens ändamålsparagraf gör den nu till en lag för hela det allmänna biblioteksväsendet. Även högskolebibliotek ska främja läsning och litteraturens ställning. Det är självklart, ansåg Lisa Petersen, bibliotekschef Mälardalens högskola.

– Vi jobbar med det skrivna ordet i vid bemärkelse, och det är det som förenar oss. Den nya lagen är ett förtydligande av att det här är bibliotekets kärna, oavsett bibliotekstyp.

Användarna då? Har de märkt någon skillnad sedan den nya lagen trädde i kraft.

Nej, var panelen enig om, det är nog lite för tidigt att säga något om.

Förlagen ser en räcka av problem kring den digitala utgivningen och önskar sig en stor aktör som kan "kicka igång" marknaden. Biblioteken önskar en bredare och större utgivning av e-böcker för barn, och litteraturvetaren kan inte se att en större marknad för e-böcker nödvändigtvis innebär nya läsare.

KB kämpar på med det uppdrag man fått av Kulturdepartementet att tillgängliggöra e-böcker (upphovsrättsligt fria titlar) via LIBRIS för att möjliggöra förmedling via det allmänna biblioteksväsendet. Och Kulturrådet ser att för att litteratur ska bli till och för att den ska bli bra och nå sina läsare krävs samverkan mellan förlags- och biblioteksvärlden.

E-boksseminarier är vid det här laget lite som att trampa i kvicksand. Tonläget har visserligen mjuknat något och möjligen är inte positionerna så förtvivlat låsta. Men kommer man någonstans? Biblioteken inser att de inte har någon

ekonomisk möjlighet att bära e-boksmarknaden.

Förlagen tycker att den obalans på marknaden som finns där 85 procent av e-böckerna lånas via biblioteken med-

an endast 15 procent säljs kom-

mersiellt, är problematisk. Pirat-

kopiering och momssatser är andra problem som Förläggareföreningens di-

rektör, Kristina Ahlinder, nämner. Litteraturvetaren Ann Steiner varnar för att e-boken

inte är frälsningen för att skapa nya och fler läsare – det är en förhoppning som hittills inte har infriats: e-boksläsarna är desamma som köper och lånar fysiska böcker. Signe Westin som modererade seminariet påpekade ändå sambandet mellan motivation till läsning och en bred tillgång på böcker.

– Vi marknadsför berättelser, format är sekundärt egentligen, menade Gunnel Stjernvall, KB.

Varför är biblioteken så rädda för friktioner ifråga om e-böcker? undrade Signe Westin. Varför kan man inte bara ställa sig i kö som man gör för pappersboken, tillåta sig att längta lite efter något man inte kan få genast?

Ett svar på det är väl möjligen att den digitala tekniken är raka motsatsen till att vänta – det erfar inte minst tablå-tv:n nu i förhållande till streamingtjänsterna.

Årets... Bok & Bibliotek 2014

FOTO: HENRIETT ZORN

ÅRETS BIBLIOTEK 2013 (DIK):

Hela Växjö kommun tog priset i år och det var trångt på scenen. För hur ska en hel kommun få plats?

Ur motiveringen:

I Växjö kommun har fem skolbibliotek fått utmärkelsen Skolbibliotek i världsklass. Det gör Växjö till en unik skolbibliotekskommun, och det motiverar också den unika händelsen att en hel kommun nominerats till Årets bibliotek /.../ I en tid med sjunkande läskunnighet och ökade krav på digital kompetens är Växjö's långsiktiga satsning på skolbibliotek ett föredöme för andra kommuner i landet.

Priset är ett stipendium om 25 000 kronor.

FOTO: BRUTUS ÖSTLING

ABF:S KONST- OCH LITTERATURPRIS:

Kristian Lundberg får priset för romanen *En hemstad* – berättelsen om att färdas genom klassmörkret. Prissumman är på 100 000 kronor. Det är skildringen av det svenska klass-samhället som motiverat priset. Boken ställer också frågan om vem som äger staden och har tolkningsföreträde i samhällsfrågor.

ÅRETS AMY (MTM):

MTM:s tillgänglighetspris gick till Anne Ljungdahl, skolbiblioteksutvecklare i Västerås.

Motivering: *Anne Ljungdahl har med barnperspektiv och inkludering som ledstjärnor energiskt arbetat för att stärka skolbiblioteken i Västerås /.../ Genom hennes uppmunt-rande stöd har också arbetet kring läsförbättring åtgärder utvecklats i samarbete med skolbibliotek, skol-databaser, stadsbibliotek och lärare.*

ÅRETS ARENA:

Södertäljebibliotekens webbplats fick ta emot priset av Axiell.

AXIELL-PRISET 2014 FÖR BÄSTA B&I-UPPSATS:

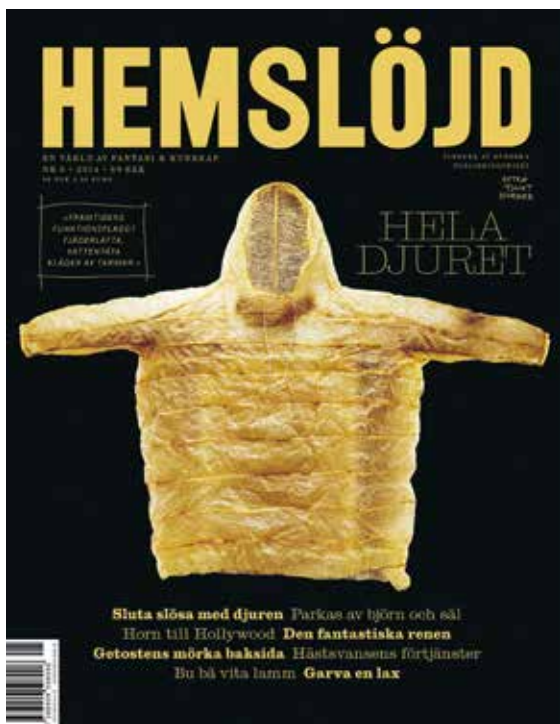
Lovisa Furendal Berndt och Jessica Nordin, kandidatuppsats: "Nytta, förnyelse och teknik – en diskursanalys av universitets- och högskolebiblioteks syn på användare och bibliotekspersonal utifrån deras strategidokument", fick årets Axiell-pris.

Ur motiveringen:

"Med hjälp av tre diskurser som träder fram ur de undersökta strategidokumenterna, genomför författarna en intresseväckande analys av relationen mellan användarna och bibliotekspersonalen."

Priset är på 25 000 kronor och delas mellan pristagarna.

Prisjuryn representeras av högskolan, biblioteksprofessionen, studentkåren samt Axiell.

ÅRETS KULTURTIDSKRIFT (FSK):

Tidskriften Hemslöjd, blev årets kulturtidskrift 2014 när priset delades ut i kulturtidskriftsmontern på Bok & Biblioteksmässan i Göteborg. Hemslöjd är Sveriges största tidning för slöjd, folkkonst och hantverk. Den ges ut av Svensk Slöjd AB som är en del av Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund.

Ur motiveringen: *Hemslöjd är tidskriften som nyfikenhet och kunnigt rör sig i ett fält präglad av både föränderlighet och djupa traditioner. Vackert formgiven, med en tydlig egen röst lyckas tidskriften fånga teman i framkant av slöjd- och hantverkssfären.*

Priset bestod i år av 40 000 kronor donerade av Samfundet de nio och ett konstverk gjort av Lisa Strömbeck.

ÅRETS CHEF I GÖTEBORGS STAD:

För första gången är det en bibliotekschef, AnnMari Davidsson, enhetschef för de tre biblioteken i Angered, som får priset. Det är de anställda som röstar fram sin favoritchef.

– Det här är väldigt roligt för Angereds bibliotek. Personalen här gör ett fantastiskt jobb och det är deras förtjänst att vi får priset, säger AnnMari Davidsson. Även Inger Fält, Språkcentrum fick pris.

Vision och Läraryrket delar ut priset som består av ett konstverk.

FOTO: VIVECA KARNSTEDT

ÅRETS BJÖRN RANELIDPRIS:

Författaren och föreläsaren Torgny Karnstedt tog emot årets Björn Ranelid-pris som delas ut av författaren själv tillsammans med Lärarnas Riksförbund.

"Torgny Karnstedt är en av ordets och litteraturens främsta apostlar i Sverige. I mer än trettio år har han rest och verkat i det skrivna och talade ordets tjänst på bibliotek, skolor, fabriker och olika företag i riket."

ÅRETS MALIN KOLDENIUS-STIPENDIAT

Louise Bjur blev årets pristagare av Malin Koldenius-stipendiet. Hon har varit lärare och bibliotekarie på Internationella skolan i Göteborg och från och med i höst är hon adjunkt på Borås Högskola.

Motivering:

Ett pris instiftat av Skolbibliotek Väst och Kultur i Väst – för att ges till en lärare i Västra Sverige som på ett förtjänstfullt sätt verkat för användandet av skolbiblioteket.

STORA LJUDBOKSPRISET:

Låt vargarna komma av Carol Rifka Brunt. Uppläsare Hanna Schmitz samt översättning av Christina Stalby.

Ur motiveringen: *Med lika delar komik och tragik berättar Carol Rifka Brunt en genuint generationsöverskridande historia. Hanna Schmitz uppläsning är engagerad, medryckande och med sådan energi att det är omöjligt att sluta lyssna.*

Priset består av ett stipendium på 50 000 kr som delas lika mellan författaren och uppläsaren, samt var sitt konstverk av Tove Adman.

Storytel kommer att ta över driften av Stora Ljudbokspriiset. I februari 2015 bjuder de in till Sveriges första ljudboksgala och delar ut pris i de tre kategorierna skönlitteratur, spänning och barn/ungdom.

FÖRFATTARNAS BÄSTA BIBLIOTEK 2014 (KULTUR I VÄST, FÖRFATTARCENTRUM VÄST):

Tilldelas Angereds bibliotek, som med stor kontinuitet och i bästa folkbildningstradition under en lång rad av år ordnat författarframträdanden där publiken får tillfälle att upptäcka och ta del av en viktig och samtida men inte alltid så uppmärksamman och välkänd litteratur. Det vinnande biblioteket får två författarbesök.

Priset ges till ett bibliotek i Västra Götalandsregionen som visat störst mod och självständighet när man har bokat författare.

Gömställen

BIBLIOTEKET I FÖRSTADEN där jag växte upp låg i en gammal brandkårsbyggnad. Nedanför biblioteket låg en idrottsplan, den kallades Brankis. Det var tidigt 1970-tal, jag var drygt tio år gammal och slank ofta in på biblioteket efter att ha spelat fotboll eller ishockey där nedanför. Hockeyn var på väg att bli Finlands nationalsport då, och vi drömde alla om att Finland skulle slå Sverige och ta sin första VM-medalj någonsin. Men det lyckades inte, för när vi mötte de blågula dök det alltid upp någon Uffe eller Lill-Strimma eller Stor-Pröjsarn som gjorde ett mål i sista minuten och såg till att Finland slutade på fjärde plats.

Jag var således ofta sportklädd och tovig i håret när jag gick till biblioteket. Svettlukten måste ha varit stark, men jag kan inte minnas att bibliotekarierna någonsin snörpte på näsan. Och förflyttningen från idrottens och utelivets värld till böckernas var magisk. Där ute var det försommar med alla de berusande dofterna av jord och nyklippt gräs och blommande syren. Eller så var det vinter med höga vallar av snö och strålkastarnas skarpa vita ljus över planen, och ljudet från snabba rasande skridskoskär och den skarpa smällen då klubbladet träffade pucken när någon provade ett slagsskott, och så våra gälla hojtande röster som ekade över planen. Men i biblioteket var det alldeles tyst. Och dofterna där inne: den torra aromen av papper och gamla bokryggar, den dova lukten av fuktiga ytterkläder.

Jag tillbringade ofta många timmar i sträck på biblioteket, jag var nog mer bokmal och plugghäst än idrottskille när allt kom omkring. Jag älskade tystnaden och känslan av djup koncentration, och jag tyckte också om ensamheten. Trots hockeyn och fotbollen var jag en solitär person, och det fanns ingen tragik i det. Jag tycker om människor, tycker om att vara nära dem, men jag har alltid upplevt det som en anspänning och en ansträngning att prata, särskilt om jag måste prata med många människor på en gång. Sådan var jag redan som barn, och tystnadskravet inne på biblioteket passade mig perfekt. I synnerhet som det fanns en gemenskap trots allt – den inbitna läsarens samhörighet med de likasinnade.

Jag läste kopiöst de åren. Jag läste allt jag kom över, böcker, seriemagasin, dagstidningar, jag hade ingen urskillning, jag älskade själva läsakten så mycket att jag till och med gick till bibliotekets läsesal och försökte läsa populärvetenskapliga tidskrifter för vuxna. Det gick inte så bra, men misslyckandet botade mig inte från läsmanin. När jag hade plöjt igenom alla B.Wahlströms grönyrggade började jag låna de rödryggade och läste småningom det mesta av flickbokssamlingen också. När jag i början av min författarbana ibland fick höra av kritiker att jag var för grabbig

och att den manliga blicken försvagade mina berättelser, blev jag nästan förnärmad. "Jag trädde ju ut ur mitt kön som läsare redan när jag var elva", tänkte jag, "någonting måste väl ha fastnat?"

När jag hade plöjt igenom filialbibliotekets ungdomsböcker började jag göra lovar kring vuxenavdelningen, jag ville ju läsa mer. Jag var inte mer än tolv när jag lånade hem en bok av Norman Mailer, det måste ha varit "De nakna och de döda", och George Orwells "1984". Jag kom inte många sidor in i dem innan jag tänkte *fan, vad är det här, jag fattar ju ingenting*, och gav upp.

Hade jag valt "Djurfarmen" av Orwell i stället för "1984" så hade jag kanske fattat lite mer, den är ju skriven som en fabel. Men det var nog bra att jag inte gjorde det. Jag var ett lättpåverkat barn, vem vet vad det hade gjort med min hjärna? Och vuxenläsare blev jag ändå, men jag har aldrig försökt på nytt med den där boken av Mailer.

MITT ANDRA GÖMSTÄLLE hörde sommaren till. Vår stuga låg vid en insjö och snett över vattnet, i sydost, fanns en liten undanskymd vik med en sandstrand. Sanden var fin och nästan vit, en bit från stranden fanns en aldunge och några tallar, vinden rasslade genom alarna och sjöng i tallarnas kronor. Jag rodde dit ganska ofta för att läsa, det tog bara sju minuter med vår farligt ranka plastbåt.

Fram mot augusti hade jag läst alla ungdomsböcker jag haft med mig från stan, jag hade läst mina gamla illustrerade idrottsböcker för tredje sommaren i rad, jag hade lusläst det extratjocka sommar-numret av Fantomen. Min mormor, som var betalande medlem i Svenska Litteratursällskapet i Finland och min släktlänk in i den burgna borgerligheten, började då gräva fram gamla historiska verk ur sina gömmor, från Fältskärns berättelser till bortglömda romaner av Eirik Hornborg och andra. Jag var i latensåldern då, men fick redan konstiga känningar i ljumskarna när jag såg Angeliqe-filmerna på teve och när jag låg där i den varma vita sanden och hörde vinden nynna sorgset i tallkronorna medan jag läste meningar som *i gryningen lägrade riddar Silfverskiöld jungfrun på det hårda stengolvet*. Och om nu någon vass och genusorienterad kritiker skulle få för sig att använda det här mot mig när jag ger ut nästa bok, så svarar jag att det är viktigt att ha både goda och suspekta inflytelser medan man dansar till skribent. Den som sett kattguld har blick för det högkaratigas lyster.

KJELL WESTÖ

ÅRETS ANIARA-PRISTAGARE, KJELL WESTÖ

KJELL WESTÖ är född 1961 i Helsingfors och bor idag omväxlande i Stockholm och Helsingfors. Innan författarskapet på allvar tog fart var han journalist på tidningar som Hufvudstadsbladet och Ny Tid samt inom televisionen. Han debuterade med diktsamlingen *Tango Orange* 1986 och med debutromanen *Drakarna över Helsingfors* fick han sitt genombrott 1996. Det kom att bli den första i raden av flera fristående romaner med Helsingfors som spelplats:

Vådan av att vara Skrake (2000), *Där vi en gång gått* (2006 som även erhöll Finlandiapriset) samt *Gå inte ensam ut i natten* (2009).

Där vi en gång gått filmatiserade 2011 (regi av Peter Lindholm) och visades som TV-serie i SVT och FST i Finland.

För *Hägring 38* (2013) fick Kjell Westö Sveriges Radios Romanpris 2014 och romanen är även nominerad till Nordiska Rådets Litteraturpris 2014 som tillkännages den 29 oktober.

Mer information om Aniara på sid 37.

Vem ska stå som vinnare nästa år?
Eric Haraldsson och Rebecca Borg, skolbibliotekarier och samordnare i Växjö kommun, tar emot utmärkelsen i DiK:s monter på Bok- och biblioteksmässan 2014.

Anmäl nu!

ÅRETS BIBLIOTEK 2015

Kreativt, framsyftande och välorganiserat. Är det en beskrivning av ett bibliotek nära dig? Anmäl det då till tävlingen Årets Bibliotek. Alla slags bibliotek är välkomna. Motivera tydligt varför just ditt förslag ska vinna.

Frågor?

Kontakta Caroline Kejnemar,
e-post caroline.kejnemar@dik.se.

Anmäl på

www.dik.se/Arets-Bibliotek
Senast den 31 januari 2015.

En queer kulturstad med hbtq-bibliotek

FOTO: CHRISTER EDEHOLT

I stadsdelen Castro ser man väldigt många homosexuella som går hand i hand.

San Francisco i norra Kalifornien har en folkmängd på 3,2 miljoner i storstadsområdet. Staden fick officiellt beteckningen "Gay Capital of the World" 1964 av tidningen Life Magazine.

AV CHRISTER EDEHOLT

SAN FRANCISCO HAR en dokumenterad queer eller en gay historia ända från guldruschens dagar, i mitten av 1800-talet, då framför allt män befolkade staden. Slutet av 1970-talet var stadens höjdpunkt som gay-huvudstad. Regnbågsflaggan skapades och gayaktivisten Harvey Milk blev vald till det första öppet homosexuella förvaltningsrådet i USA.

I början av 1980-talet när HIV kom blev San Francisco hårt drabbat. Omkring 30 000 invånare beräknas ha drabbats av HIV och ca 20 000 invånare har dött av AIDS från början av 1980-talet fram till 2010.

På gatorna i San Francisco och särskilt i stadsdelen

Castro ser man väldigt många homosexuella som går hand i hand, eller som på andra sätt ger varandra ömhetsbetygelser. Kanske främst män men också många lesbiska par. Samkönade kärleksrelationer känns väldigt avdramatiserat och normaliserat, även om det förstås finns problem med både homofobi och hatbrott mot homosexuella här också.

När det nya biblioteket i San Francisco byggdes i mitten av 1990-talet tillfrågades olika grupperingar i staden om de kunde bidra med att fylla det. Biblioteket har därför till exempel en kinesisk och en spansk avdelning och en avdelning inriktad på HBTQ.

HBTQ-avdelningen på biblioteket heter *James C. Hormels Gay and Lesbian Center* och ska fungera som en inkörsport till bibliotekets samlingar av HBTQ-historia och HBTQ-kultur, särskilt med tonvikt på det lokala. Biblioteket samlar in, bevarar och har som mål att kunna ge tillgång till material som visar på de flesta aspekter som finns inom HBTQ.

Ett speciellt rum med HBTQ-media finns på tredje våningen i biblioteket. Det är en referenssamling med facklitteratur, en del skönlitteratur och tidskrifter. I rummet finns ett antal studieplatser. Under mitt besök hade de en utställning om barnböcker med HBTQ-tema.

Biblioteket verkar vara mer akademiskt och forskningsinriktat än svenska folkbibliotek. Den samlade HBTQ-litteraturen utgörs enbart av referensexemplar. Karen Sundheim som ansvarar för centret menar dock att man utan svårigheter kan hitta HBTQ-media för hemlån på de övriga hyllorna i biblioteket.

Målgruppen för centret är alla som är intresserade av och söker information om HBTQ. Det finns material för vuxna, tonåringar och barn. Den största delen av samlingen är förstås på engelska men det finns även böcker på andra språk.

Centret ägnar särskild uppmärksamhet åt att samla in material som dokumenterar erfarenheter av grupper som ofta är marginaliserade även inom HBTQ-samhället, till exempel funktionshindrade, ungdomar, äldre, svarta och etniska minoriteter.

I taket i referensbiblioteket och läsesalen finns en vacker muralmålning, *Into the Light* av Mark Evans och Charley Brown, med ett urval av kända HBTQ-personer, till exempel Alexander den store, Oscar Wilde, Gertrude Stein och Harvey Milk. Målningen skildrar en allegorisk byggarbetsplats där män, kvinnor och barn tillsammans arbetar för att förflytta sig från okunnighetens mörker in i kunskapens ljus.

Bibliotekets HBTQ-arkiv

Centret samlar in material i en mängd olika format som böcker, tidskrifter och serier, kataloger, manuskript och fotografier. En del av arkivens samlingar består av knappar, t-shirts, affischer, personliga papper, dagböcker, flygblad och andra viktiga dokument som skildrar HBTQ-historia i norra Kalifornien.

Bibliotekarien och arkivarien Tim Wilson visade bland annat upp en spännande samling med dagböcker skrivna av en homosexuell man som kom till San Francisco på 1970-talet och som senare avled i AIDS. I sina dagböcker berättar han om allt från besök på stadens barer och bastuklubbar till att i de senare böckerna berätta om sitt sjukdomsförlopp och sina besök hos läkare.

Karen Sundheim
ansvarig för James
C. Hormels Gay and
Lesbian Center.

FOTO: CHRISTER EDEHOLT

Arkivet har också en stor samling med material från homoaktivisten Harvey Milks liv. En samling som kom till användning när filmen *Milk* gjordes 2008. På bibliotekets hemsida finns ganska utförliga register över arkivets innehåll.

Audiovisuella material och program

De har en samling av film, video, LP-skivor, kassetter, och cd-skivor. Videosamlingen omfattar ett brett utbud av dokumentärer, spelfilmer, kortfilmer och tv-program som skildrar HBTQ-samhället. De har ett samarbete med Frameline (San Franciscos HBTQ-filmfestival) och arkiverar filmer som distribueras av festivalen.

I centrets verksamhet ingår också olika utställningar och offentliga program, ofta i samarbete med andra bibliotek, lokala organisationer eller enskilda personer.

Under årets San Francisco Pride ordnade biblioteket bland annat författarbesök och filmvisningar av HBTQ-filmer. De har programverksamhet under hela året med till exempel bokcirklar och meditation. Alla program på biblioteket har fri entré.

Det är väldigt intressant att komma till en miljö som San Francisco där HBTQ-frågor hör till vardagen, och inte är något exklusivt som det kan vara här hemma. HBTQ-personer är givetvis inkluderade på ett helt annat sätt än i Sverige, eftersom det bor så många öppna HBTQ-personer i samma stad.

Bibliotekets HBTQ-center var kanske inte så häpnadsväckande i sin utformning, men det finns och det känns stort i sig. HBTQ-centret bidrar till att lyfta en historia som annars riskerar att bli helt bortglömd.

Förutom biblioteket besökte jag också stadens HBTQ-museum, ett kommuncenter för HBTQ och den stora internationella HBTQ-filmfestivalen *Frameline*³⁷. ■

Christer Edeholt
arbetar på Umeå
stadsbibliotek

Hela rapporten på Svensk biblioteksförenings hemsida
<http://tinyurl.com/pj7svs2>

Grattis Christer!

Christer Edeholt vid Umeå stadsbibliotek har tilldelats Greta Renborgs pris 2014 för att ha skapat Regnbågsbiblioteket samt aktivt medverkat till att marknadsföra HBTQ-frågor inom biblioteksvärlden både nationellt och internationellt.

Christer Edeholt har kontinuerligt delat med sig i BBL av sina erfarenheter som han gjort under flera studieresor i HBTQ-frågor.

Mer information om Greta Renborgs pris på sid 37.

HZ

FOTO: ANNA ÖSTMAN

CHRISTER EDEHOLTS BÄSTA BOKTIPS UR REGNBÅGSHYLLAN

Evelyn Waugh's *Brideshead Revisited* (Svensk översättning – *En förlorad värld*) från 1945 är en fantastiskt njutbar, vacker och lite sorglig klassiker som utspelar sig till stora delar i Oxford, England. Det är en kärlekshistoria mellan två män och väldigt mycket mer. Den har vi också som film, tv-serie och ljudbok i Regnbågshyllan.

Mian Lodalens *Tiger* (2010) är delvis självbiografisk och handlar om att växa upp i 1970-talets Jönköping med en stor hemlighet. En bok som säkert många hbtq-personer kan känna igen sig i, skratta med i och gråta med.

Håkan Lindqvists *Dröm att leva* (1996) har som alla hans böcker ett vackert språk och är lite filosofisk. Handlar om 18-åriga Mikael som får uppleva både bråd död och varm kärlek under samma sommar.

Jonas Gardells triologi *Torka aldrig tårar utan handskar* (2012) tycker jag gör sig bäst som ljudbok, inläst av Jonas själv. Ett viktigt tidsdokument om 1980-talet. Jag kände att min ungdomstid, i skuggan av hiv och under häxjakten på homosexuella, på något sätt blev bekräftad på ett befriande sätt.

Jeanette Wintersons *Det finns annan frukt än apelsiner* (1985) är en galghumoristisk livsbejakande berättelse som utspelar sig i en industristad i norra England. Den handlar om Jeanette, en lesbisk flicka, som får kämpa mot sin mammas järngrepp och fanatiskt konservativa religiositet.

OCH TRE FILMFAVORITER UR HYLLAN...

Kyss mig (2011) av Alexandra-Therese Keining (screenplay), Josefine Tengblad (story). En spännande, varm och romantisk kärlekshistoria. Kärleken väljer här sin egen väg istället för att hålla sig till konvention och planering.

Weekend (2011) av Andrew Haigh handlar om Russel och Glen som hittar varandra på en gayklubb. Deras gemensamma tanke är det endast ska vara ett one-night-stand, men det blir något mer och speciellt.

Priscilla – Öknens drottning (1994) är en australiensisk fantastiskt rolig och medryckande film. Två drag queens och en transperson reser genom öken för att genomföra en spektakulär show.

USA

Barn i kris behöver böcker

Nu är det "folkvandringstider" även i USA. Uppskattningsvis kommer 700 000 ensamstående, papperslösa flyktingbarn till USA i år. De kommer från El Salvador, Honduras och Guatemala, och flyr från våld och fattigdom i sina länder. Antalet barn som kommer till USA har dubblats varje år sedan 2011, enligt American Libraries Magazine. Det är en humanitär kris som beräknas fortsätta och eskalera under nästa år. Den nationella organisationen Reforma förmedlar biblioteks- och informations-service till spansktalande i USA. Ett av projekten "Reforma Children in crisis" söker upp de ensamstående flyktingbarnen på de platser de bor, både vid tull- och gränspatrullernas interneringscenter och i de husrum som många av barnen får bo i medan de väntar på att få komma till familjer i USA. Den första stationen har många restriktioner. En del center tar emot böcker och filtar, men vanligtvis inga besök för bokläsning. Barnen kommer sedan till förläggningar som ofta sköts av frivilliga hjälpgorganisationer. Där är reglerna friare. Reforma kan då sprida både böcker och budskapet om att bibliotek är trygga platser att gå till, och att det där ofta finns spansktalande bibliotekariär. De länder barnen kommer ifrån har rudimentära bibliotek eller inga alls. Böcker betraktas som biblioterapi. De ska hjälpa barnen förstå den nya värld de lever i.

Banned Books Week

Sedan 1982 har man i USA haft en årlig manifestation för det fria ordet och för rätten att läsa utan censur. I år ägde den rum en vecka i slutet av september. Under veckan har biblioteken, bibliotekens orga-

nisationer, bokhandlar, förläggare, lärare och läsare propagerat över hela USA för fri tillgång till information och läsning med program och aktiviteter som för fram "banned books" och det fria ordet.

I år uppmärksammades särskilt tecknade serier och romaner, "graphic novels". Trots litterära meriter och stor popularitet är genren ofta utsatt för försök att plockas bort från bibliotek och skolor.

Varje år sammanställer ALA Office for Intellectual Freedom (OIF) bl a "Ten most Challenged Books", en lista av formella krav på att böckerna ska tas bort från bibliotek och skolor (årets lista redovisades i Utblick 5). Listan bygger på rapporter i huvudsak från allmänna bibliotek, skolor och skolbibliotek, och den användes bl a under manifestationen. Sedan 1990 har OIF tagit emot rapporter om fler än 18 000 försök att ta bort böcker från bibliotek och skolor.

Banned Books Week sponsras av en imponerande samling organisationer däribland American Booksellers Association, American Booksellers Foundation for Free Expression, American Library Association (ALA), Association of American Publishers, American Society of Journalists and Authors, Comic Book Legal Defense Fund och PEN American Center. Manifestationen stöds av Library of Congress.

INTERNATIONELLT

Om censur – några exempel

Indien. Hindukonservativa nationalister protesterade tidigare i år mot den amerikanske akademikern Wendy Donigers "The Hindus: An alternative History". De ansåg att den gav en felaktig bild av hinduismen och gick till domstol. Penguin Books India drog därför tillbaka boken.

Japan. Japansk manga har då och då diskuterats i västvärlden. Pornografi eller inte? I Japan blev barnpornografi förbjudet för

första gången i somras. Enligt Tokyos nya Youth Healthy Development Ordinance får manga som betecknas som "unhealthy" inte säljas till unga under arton år och den måste dessutom placeras i bokhandlarnas "vuxenavdelningar". En ny online-serie av Arisa Yamamoto drogs tillbaka av förläggaren Comic-Zenon med hänsyn till de nya bestämmelserna.

Kanada. Censur eller hänsyn? Lilla hjärtat och Tintindebatten i Sverige har vi i gott minne. Motsvarande debatt återfinns i andra länder, med olika lösningar och ibland kompromisser. I Kanada fick Vancouver Public Library krav om att ta bort Dr Seuss *If I ran the zoo* med motiveringen att illustrationerna var rasistiska och visade stereotyper av asiater och afrikaner. Biblioteket vägrade ta bort boken från hyllorna, men kompromissar med att inte längre låsa boken vid sina sagostunder.

Singapore. Statsmakten i Singapore accepterar inte homosexualitet. Där förbjöd National Library Board *And tango makes three* av Justin Richardson och Peter Parnells – en bilderbok om två manliga pingviner som föder upp en unge tillsammans. Landets 26 allmänna bibliotek fick order om att barnboken skulle gallras bort. Detta skedde efter påtryckningar från religiöst konservativa antigay-grupper och med uppbackning av informationsministern Yaacob Ibrahim. Fortfarande väcker alltså boken ont blod även utanför USA efter så många år. I USA var boken mellan 2006 och 2010 USA:s mest ifrågasatta bok. I Singapore planerade man också ta bort alla exemplar av andra titlar som skildrade otidigt födda familjer och som därför ansågs hota familjebilden, eftersom de ger en positiv bild av homosexualitet. Efter starka protester från allmänheten och lokala författare med bl a namninsamlingar, uppläsningar och hot om bojkott av biblioteken backade myndigheterna och gav istället order om att flytta böckerna till vuxenavdelningen, där föräldrar kan låna dem åt sina barn.

(Comic Book Legal Defense Fund, The Guardian, American Libraries Magazine m.fl.)

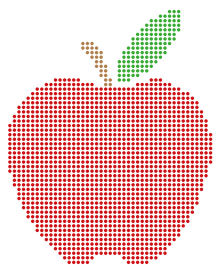
BiblioteksGUIDE i mobilen

WAGNER

www.wagnerform.se

Framtidens bibliotek i historiens backspegel

Kan folkbildningsideal och biblioteksverksamhet från förra seklets början ge perspektiv på utvecklingen av samtidens och framtidens bibliotek?

Lisbeth Håkansson Petré: Tolfternas samkväm – folkbildning och bibliotek för arbetarkvinnor 1902–1907.

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS-
OCH INFORMATIONSVETENSKAP VID
INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH
INFORMATIONSVETENSKAP, BIBLIO-
TEKSH GSKOLAN 2014.

LISBETH HÅKANSSON PETRÉ skildrar i sin uppsats en sammanslutning som bildades 1892 där biblioteket hade en särställning.

Tolfterna var en grupp som startades 1892 i syfte att ge kvinnor tillgång till bildning och litteratur. Initiativtagare var Amalia Fahlstedt (född 1853 – död 1923), pedagog, författare och översättare (bland annat av Charles Dickens).

I Fahlstedts nära vänkrets fanns Ellen Key, med erfarenhet av och engagemang för folkbildningsarbete samt ett stort nätverk som kom att bilda Tolfterna.

Uppsatsens inledning berättar hur detta illustreras i Hanna Paulis oljemålning "Vänner" (som Pauli arbetade med mellan 1900 och 1907) som visar en h gl sande Key omgiven av bland andra Nanna Benedixson, Gerda Bergh, Lisen Bonnier, Olga F hreus och Betty Hirsch, samtliga verksamma i Tolfterna. Namnet kom av att Tolfterna delades in i sex grupper, med tolv personer i varje. Syftet med det som alltså kallades "samkväm" var att skapa en mötesplats för kvinnor från olika yrken och samhällsklasser. Förutom bildningsaspekten str vade man efter att överbrygga klassklyftor och motsättningar mellan intellektuella och arbetarklassens kvinnor.

I *Tolfternas samkväm – folkbildning och bibliotek för arbetarkvinnor 1902–1907* skrivs Tolfterna, vilket också har varit Lisbeth Håkanssons Petrés avsikt, in i folkbildningshistorien. Titeln är dock inte heltäckande då perspektiv och analys använder Tolfterna och inte minst deras biblioteksverksamhet som en möjlighet att spegla samtid och framtid.

Tolfterna arrangerade föredrag, högläsning och kurser i ibland annat språk och musik. Dessutom skapade man, i likhet med många andra bildningsförbund, ett eget lånebibliotek.

Detta var inte större än att samlingen rymdes i ett boksk p, från 1901 inhyst i föreningen Studenters och

arbetares lokaler. Studenter och arbetare var, vilket framgår av namnet i likhet med Tolfterna en klassöverskridande verksamhet, dit också kvinnor hade tillträde.

1905 l t man dokumentera biblioteket i "Katalog öfver böcker tillhörande Tolfterna", omfattande 350 titlar, ett blygsamt bestånd med dagens m tt m tt, men Lisbeth Håkanssons Petré påpekar att det ska ses i relation till att böcker var dyra och att det vid den här tiden fanns ytterst få avgiftsfria bibliotek i Stockholm.

I dåtidens folkbildningsdiskussion r dde en utbredd uppfattning om att skönlitteratur kunde vara "skadlig", vilket yttrade sig i förbud och utl ningsbegr nsningar, men det gällde absolut inte hos Tolfterna. Däremot fick det icke förekomma billig underh llningslitteratur – som Ellen Key kallade "smutslitteratur".

I Tolfternas samling återfanns dåtidens stora svenska författarskap, som Selma Lagerlöf, Verner von Heidenstam, Erik Axel Karlfeldt, Viktor Rydberg och August Strindberg. I uppsatsen noteras att författarna Herman Bang, Bj rnstjerne Bj rnson och Henrik Ibsen tillhörde dem vars böcker fanns i flera exemplar.

Bland de verk som köptes in eller skänktes till Tolfternas bibliotek märks feministiska författare som Alf-hild Agrell, Ann-Charlotte Leffler och Elin Am  n. Tolfternas diskussionsämnen och intressen manifesteras också i beståndet av facklitteratur: Ellen Keys *Barnets  rhundrade*, Bertha von Suttners *N d med vapnen*, Emilia Broom s *Fredsaken och kvinnan*, Pjotr Krapotkins *En anarkists minnen* och Booker Washingtons memoarer: *Upp från slaveriet*.

Biblioteket utmärker sig genom att det var den enda av Tolfternas verksamhet som helt styrdes av medlemmarna. De klassutj mnade ambitionerna till trots var det annars gruppleddarna (från den intellektuella eliten) som ansvarade för sammankomster och verksamhet. Men biblioteket lämnades alltså över till "vanliga" medlemmar och det var arbetarklasskvinnor som fungerade som "bibliotekarier" och skötte utlåningen.

Tolfternas bibliotek h ll öppet några kvällar varje månad och där kunde kvinnorna inte bara l na böcker

Vad innebär ett klick?

INTERNET HAR HELT klart en förtroendekris. Även om frågorna om vem och vad man kan lita på på nätet har varit aktuella i omgångar under de senaste tjugo åren så har det knappast hunnit formuleras några vettiga svar på dem. Snarare har frågorna eskalerat i takt med att användningen av sociala medier har ökat och att traditionella medier allt mer agerar i symbios med nätet.

Man ser allt fler hänvisningar till att antalet delningar i sociala medier är ett tecken på vad som är viktigt. Vi tar det för givet att vårt beteende ska aggregeras och användas som måttstockar på vad samtalet i samtiden ska handla om. Vi använder det medvetet när vi duttar tummen upp-ikonen på sånt vi håller med om och vill ge vår röst på.

En särskild genre av webbsajter – startade av de större mediehusen i Sverige bland annat – har poppat upp den senaste tiden, vars namn ger en indikation om att det *bara* handlar om att klicka, och därmed dela: lajkat.se, omtalat.nu, eller den kanske något mer nischade gilladjur.se.

Det brukade vara en ganska oskyldig sak att klicka, vi gjorde det hela tiden, förvisso medvetna om att vissa länkar var mindre bra att klicka på än andra, sånt som luktade spam eller virus till exempel. Men nu känns det som att en så grundläggande handling som att klicka på länkar har blivit en fråga om etik.

Med tanke på att övervakning på internet är givet numera finns det anledning att fundera på vad ett klick innebär. Jag menar inte nödvändigtvis den statliga och överstatliga övervakningen (även om den är nog så viktig att oroa sig för), utan den alltmer förhärskande inställningen att så mycket metadata som möjligt om vårt beteende på nätet ska samlas in, användas för att anpassa vad jag och andra ser i våra flöden och hitta *exakt* rätt annons att visa (något som allt som oftast misslyckas kapitalt!).

I somras gjorde teknikjournalisten Mat Honan experiment där han gillade allt – verkligen *allt* – som dök upp i hans Facebook-flöde under två dygns tid. Resultatet var nedslående och gav en inblick i hur rekommendationsrobotarna är programmerade: det enda som återstod i Honans flöde var automatiskt genererade nyheter av tvivelaktigt värde. Försvinnande lite innehåll kvarstod som var skrivet av vänner och bekanta. Självklart hade hans vänners flöden också påverkats av experimentet – de fick också mer skräp att gilla.

En extrem reaktion på det här är så klart den cyniska: jag är medveten om att mitt beteende påverkar vad andra ser och uppmanas göra, men jag bryr mig inte eftersom konsekvenserna är omöjliga att överblicka. En annan extrem reaktion är överlevarens: jag undviker plattformar som uttalat samlar in data om klickbeteenden för oklara syften, skruvar på alla integritetsskydd och försöker lämna så få digitala spår som möjligt efter mig.

Någon föreslog nyligen en uppdaterad version av Immanuel Kants kategoriska imperativ, men något anpassad för vår plats i internetåldern. Kanske kan det fungera som ett tredje alternativ för den som vill leva ett liv på nätet men ändå känna att man har hedern i behåll.

Så här går den ungefär: Klicka bara på de länkar som du samtidigt kan vilja att dina medmänniskor också klickar på. Så fort man läst klart den maximen inser man ju hur orealistiskt det är att leva efter den, och framför allt, vem är jag att döma vad andra ska göra?!

Kanske är det här buddhistiska tänkespråket lättare att ta till sig: "Plåga inte andra med det som pinar dig själv".

kostnadsfritt utan också träffas för att diskutera, exempelvis litteratur.

Biblioteket och Tolfternas arrangemang var tidstypiska som uttryck för privata medborgarbildningsambitioner. Så småningom fick Tolfterna och andra sammanslutningar hård konkurrens från de statligt finansierade bildningsförbunden.

1905, samtidigt som Tolfterna trycker sin biblioteks-katalog börjar staten utreda biblioteksfrågan, med de amerikanska allmänna biblioteken och deras breda utbud för alla, som förebild.

Alltså något helt annat än Tolfternas boksåp, som författaren jämför med *"en privatpersons bibliotek, en boksamling hemma hos en socialliberal kvinna med radikala idéer och en förkärlek för samtida skönlitteratur"*.

Tolfternas insatser kan enligt Lisbeth Håkansson Petré ses som en länk mellan en patriarkal, kuvande folkbildning och en frigörande, demokratisk som visar sig i att unga medlemmar i Tolfterna på egen hand startar nya små bokcirklar.

Det är bara ett exempel på att Tolfterna och deras tid kan fungera som spegel av vår egen tid. Då som nu förändras förutsättningar för folkbibliotek och folkbildning.

Författaren bygger jämförelsen med dagens utveckling bland annat på Anders Frenanders text ur *Styra eller stödjä? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*, utgiven av Bibliotekshögskolan i Borås 2012. Frenander beskriver att biblioteken befinner sig i "en omstörtande fas", präglad av digitalisering och globalisering och där utveckling lika med "fler besök, fler böcker, fler utlån" inte längre är självklar. Likheter med Tolfternas tid finns i samtiden där folkbibliotek och bildningsförbund återigen närmar sig varandra. Biblioteken blir mer av kulturhus, mötesplatser med föreläsningar och uppläsningar. Tolfternas biblioteksmodell kan framstå som obsolet, samtidigt är småskalighet, specialintressen och subkulturer högaktuellt, det utvalda och smala är eftertraktat.

Utan att underskatta värdet av att Lisbeth Håkansson Petrés förtjänstfullt belyser det blygsamt utforskade området kvinnlig folkbildning, blir det mest intresseväckande ändå påminnelsen om att framtiden för biblioteken då och då bör betraktas genom historiens backspegel.

Fredrik Strömberg Seriebiblioteket

BTJ FÖRLAG, 2014

Nere på kontinenten pratar man om de tecknade serierna som "den nionde konstarten". Här i Sverige har inte den benämningen fått fäste ordentligt. Varför serier behandlas mer styvmoderligt här än i exempelvis

Danmark är inte lätt att svara på. Kanske är det svårare att marknadsföra och distribuera små upplagor i ett mer glesbefolkat land? Hos folk- och skolbibliotekarier var det fortfarande långt in på det upplysta 1980-talet vanligt med en nedlåtande, ibland rentav hatisk, inställning till serier. Det hjälpte ju inte heller till!

En av dem som idogt arbetar med att förändra svenskarnas syn på och öka deras kunskaper om denna konststart är Seriefrämjandets ordförande Fredrik Strömberg. Han har skrivit flera böcker om serier, både akademiska och mer populära. Ett av de viktigaste redskapen för bibliotekarier som behöver hantera "det här med serier" på ett folkbibliotek är Strömbergs Seriebiblioteket, som nu kommer i en välbehövlig ny version. Det har ju på sistone börjat hända spännande saker inom den svenska serievärlden (vissa så snabbt rentav att de inte hunnit komma med i boken).

Det är ett representativt urval i boken. Här finns presentationer av viktiga och klassiska svenska serier, serier nere från kontinenten, amerikanska, japanska och så vidare. Jag är överens med Strömberg på de flesta punkter. Man hittar dock inte två personer som har exakt samma uppfattning om vilka titlar som ska vara med i en sådan här bred överblick. Så visst har jag invändningar också!

Många av de album från åttio- och nittio-talen som Strömberg rekommenderar (för inköp?) är omöjliga att få tag på idag. Även om flera av dessa klassiska album som kom

ut på Carlsen, Alvgrens eller Epix naturligtvis är seriehistoriskt viktiga så hade det antagligen varit mer konstruktivt att lyfta fram exempelvis Albumförlagets eller Ord-bilders kvalitetstitlar, som den förvärvsansvarige på biblioteket faktiskt kan beställa med en enkel knapptryckning: *Uppskovet*, *Det var en gång i Frankrike*, *Lanfeust*, *Den mörka sidan* med flera.

Slänger avslutningsvis ut några namn som jag inte skulle sorterat bort (från MIN objektiva lista): Karl Johnsson, Oscar Hjelmgren, Jason Lutes, Tiitu Takalo, Jenny Berggrund. En bok som Strömberg helt enkelt måste ha glömt att ta med är Lars Krantz *Dödvatten* (han nämner dock en annan Krantztitel). Krantz kommer att bli för vår tid vad Joakim Pirinen var för åttiotalet.

JAN HOFF

Sjukhusbiblioteket, Skånes universitetssjukhus

Bo Gentili

Framtiden börjar i det förflutna: en bok om Malmö stadsbibliotek

KIRA, 2014

Malmö stadsbibliotek är ett av Sveriges största folkbibliotek med en central position inom biblioteksvärlden. Vid detta bibliotek har Bo Gentili verkat som bibliotekarie i nästan fyrtio år. I samband

med sin pensionering samlar nu författaren Gentili ihop tidigare skrivna artiklar om biblioteket. Men det är ingen nostalgisk tillbakablickande bok han har åstadkommit. Han har velat något mera med sitt bokslut över ett yrkesliv. Till de historiska avsnitten fogas nämligen två nyskrivna avslutande kapitel, som innehåller sprängstoff när det gäller folkbibliotekens framtid. Synpunkterna är skrivna med engagemang och grundade i lång yrkeserfarenhet. Man hoppas att yngre kollegor läser och lär.

Om man botaniserar i de tio kapitlen kan

åtskilligt upptäckas som ger perspektiv på de svenska folkbibliotekens utveckling under 1900-talet. Som bibliotekshistorikern Joacim Hansson på senare tid påpekat finns tecken som tyder på att de klassiska folkbiblioteken med rötter i folkbildningstanken med en ideologisk kompass är på utdöende. Kanske är de snart en historisk parentes när biblioteken totalt slukats upp av det kommersiella tilltalets ytligheter. I så fall är det ännu mer angeläget att denna för svensk idéhistoria så viktiga parentes belyses. Bo Gentili gör det på sitt eget sätt. Ett smart grepp är att låta boken få titeln *Framtiden börjar i det förflutna*.

Låt oss göra några nedslag i Malmö stadsbiblioteks historia i Gentilis sällskap. Märk att författaren dedicerar boken till "bokälskande biblioteksbesökare och kolleger genom åren" samt börjar med en dikt ägnad stadsbibliotekarien Bengt Holmström vid dennes pensionering 1989. Inledningsvis rosar Gentili sin arbetsplats, som han i de avslutande kapitlen är starkt kritisk till.

Det första kapitlet utgör en rapsodisk krönika om bokbeståndets utveckling i det folkbibliotek som invigdes 1905. Med hjälp av sk tillväxtkataloger kan man följa inköspolitiken som kröntes av 1950- och 60-talens rika decennier med fortsatt expansion av samlingarna. Med engagemang skildrar Gentili vidare Malmö- och Skånesamlingens uppbyggnad och öden. Vid Malmö stadsbiblioteks nyinvigning i slutet av 1990-talet öppnades Skånerummet för allmänheten med en samling på 250 hyllmeter, vilket jämförs med Turning Torsos 190 meter på höjden. Här uppmärksammas också Hjalmar Gullbergs boksamling och avslutningsvis ett stycke om miljö- och Europasamlingarna på biblioteket – tidstypiska i sitt slag. I en avslutande lakonisk kommentar noteras att Skånerummet 2014 är en tyst läsesal. Skånesamlingen har flyttats högt upp på galleriet i den gamla biblioteksbyggnaden och är numera avslutad! Vad Gentili tycker om denna utveckling framkommer allt tydligare i de avslutande kapitlen då han bekymrar sig över hur man på senare tid hanterat de rika samlingarna i Malmö.

Det andra kapitlet följer stadsbiblio-

tekets öden 1905–46 i hotell och restaurang Tunneln på Adelgatan – sju rum varav två tillgängliga för allmänheten. Modernare lokaliteter invigdes 1946 i en ombyggd tidigare museibygnad i Slottsparken. Barnbiblioteket emanerade ur Baltiska utställningen 1914 och var en separat enhet fram till 1946. Barnen kunde redan från början låna från öppna hyllor.

Perioden 1955 till 1975 kallar Gentili för den klassiska i bibliotekets historia. Det var i slutskedet av denna som författaren själv började sin bana som bibliotekarie. Efterkrigstidens ekonomiska uppsving och välfärdstillväxt hade successivt byggt upp ett förnämligt bokbestånd. För att förstå bibliotekets bildningsfunktion är det värt att citera den unge Gentilis beskrivning av hur han äntrade den på en hög sockel stående informationsdisken i Malmö:

"Vid läsplatserna nedanför i salen satt det bildningstörstande Malmö. Läsesalen längst in en våning upp måste betecknas som bibliotekets heligaste rum, dess kor. Här var tyst som i kyrkan trots att salen var fullsatt. Någon slog upp något i någon av uppslagsböckerna i hyllorna längs väggarna. Några stod på kö framför informationsdisken och väntade på sin tur att fråga var den eller den uppgiften stod att finna."

Gentilis bok är som bäst när de egna erfarenheterna skildras. Yrkesstoltheten är inte att ta miste på, men man undrar samtidigt varför det är så tyst från hans generationskamrater. Det är viktigt att skedet före datoriseringen beskrivs. Man upplever verkligen att det är en avslutad epok – som ett fjärran land. Jag själv kan känna igen allt det praktiska och gedigna arbetet, trots att jag började min biblioteks-bana senare än Gentili.

Från och med femte kapitlet övergår boken till att på ett initierat sätt belysa framväxten av 1990-talets Malmö stadsbibliotek som "Ljusets kalender" – en tillbyggnad till det 1940-talsbibliotek som vuxit ur sin kostym. Det blir inte bara bibliotekshistoria, utan i lika hög grad ett drama om maktspillet mellan politiker, tjänstemän och arkitekter. Gentili fick efter Bengt Holmströms långa chefsperiod en

ny chef 1989 i idésprutan Sven Nilsson. Det är tydligt att Gentili är starkt kritisk till dennes göranden och låtanden i turerna kring det nya biblioteket. Men han har också åsikter om hur politikerna valhant hanterade frågan, och senare tiders chefer får också sin släng av slev. Författaren tillstår avslutningsvis att lösningen med Henning Larsens ljusfyllda bokhall intill det gamla biblioteket i den vackra parken var betydligt bättre än ett varuhusbibliotek i kvarteret Triangeln.

Det är med ironisk udd Gentili skildrar de senaste decenniernas förvaltning och styrning av folkbiblioteken. Hans personliga reflektioner om hur yrkesrollen förändrats från 1970-talets radikalism i fas med den gamla folkbildningstanken till våra dagars fokusering på skrytarkitektur och övertro på digital teknik är modiga. Kritiken mot förflackningen kan upplevas som uppgiven. Vem vågar säga obekväma sanningar förutom en enskild bibliotekarie som går i pension?

Gentili skulle, som han uttrycker det, "önska ett uns av den gamla idealismen åter. Den som våra föregångare och pionjärer besjålades av. Tron på litteraturen, den goda litteraturen. Böckerna." Gentilis hjärta klappar för böckerna. Ett fint kapitel behandlar Hjalmar Gullbergs boksamling, som faktiskt fortfarande finns i ett särskilt Hjalmar Gullberg-rum.

De avslutande två kapitlen rymmer synpunkter på den marknadsanpassning som kommit att prägla biblioteksorganisationerna. Här filosoferar Gentili fritt och högt och lågt blandas med precisa minnesbilder av misslyckade logotypexperiment för dyra pengar. Möjligen hade dessa nyskrivna kapitel behövt tid att finna sin form. Det blir lite spretigt. En innehållsförteckning och ett personregister hade ökat användbarheten. Men sammantaget är Gentilis rikt illustrerade bok beundransvärd. Hans eftertankar om biblioteksvärldens snabba förändring kunde skildras satiriskt i skönlitteraturens form – som exempel på hur tystnadens kultur har slängt ut böckerna med badvattnet. Det är en sorglig historia.

GUNNEL FURULAND

Bibliotekarie och fil. dr i litteraturvetenskap

WagnerGUIDE - vägvisare i mobilen

WAGNER

www.wagnerform.se

Utröta barncancer.
Din gåva gör skillnad.

BARNCANCER FONDEN
Pg 90 20 90-0

**Hjälp oss
att hålla
Sverige rent**

PlusGiro 90 02 81-7
www.hsr.se

90
IVENSK
INSEAKNING
KONTROLL

AKTUELLT FRÅN

Har du tips eller förslag på något du vill att andra medlemmar ska ta del av, ta kontakt med **Stefan Engström**, kommunikationschef, se@biblioteksforeningen.org.

Tack för alla insatser under Bok & Bibliotek!

Svensk biblioteksforening tog plats på årets mässa med monterprogram och seminarier om bibliotekens viktiga roll och funktion för den demokratiska utvecklingen i samhället. Vi diskuterade papperslösas rättigheter, barns läsning, forskningsbibliotekens utmaningar, tillgänglighet, den nya regeringens utmaningar och mycket annat. På vår scen fick vi besök av författare, institutionella medlemmar, expertnätverk, UR, Kulturrådet, MTM, Berättarministeriet, universiteten i Stockholm och Uppsala, Skolledarförbundet, Kriminalvården, Statens medieråd och många fler. Vi på kansliet tackar alla medlemmar och övriga medverkande för alla insatser för att sätta biblioteken på dagordningen!

SE

FOTON: STEFAN ENGSTRÖM, JAKOB KIHLEBERG, ELISABETH OHLSSON WALLIN

Nationell biblioteksplan i Kriminalvården

ETT NATIONELLT BIBLIOTEKSLYFT för intagna vid landets kriminalvårdsanstalter och häkten ska genomföras. Det aviserade Kriminalvårdens generaldirektör Nils Öberg när han talade med fängelsebibliotekarien Lo Ek i Svensk biblioteksförnings monter under Bok & Biblioteksmässan. Författaren Gabriella Ahlström modererade samtalet.

Utformningen av biblioteksverksamheten på anstalter och häkten varierar i dag. Skillnaderna består exempelvis i om det är en kvalificerad bibliotekarie som sköter verksamheten, hur ofta klienterna har tillgång till bibliotek, hur stort medieutbudet är och vad bibliotekariens roll är.

Nils Öberg betonade att det är angeläget att få en enhetlig och kvalitetssäkrad verksamhet eftersom det är viktigt att möta klienternas och verksamhetens behov samt att använda bibliotekariernas kompetens och bibliotekens möjligheter.

- Vi har inte ambition att göra författare av de intagna. Men många har aldrig läst och att bara ha läst en bok för första gången i sitt liv är ett stort steg – en framgång för den intagne som lägger grund för att ta större steg. Biblioteken är en resurs att höja klienternas självkänsla. I framtiden vill vi öka ambitionsnivån, särskilt när det gäller unga dömda, sa Nils Öberg under montersamtalet.

Lo Ek har fått i uppdrag att under ett års tid kartlägga utvecklingsmöjligheterna och förbereda ett utkast till nationell biblioteksstrategi.

- Det behövs ett samlat grepp om Kriminalvårdens biblioteksverksamhet. Kriminalvården bör ställa högre krav på både biblioteken och de intagna, sa Lo Ek i montersamtalet.

Lo Ek och Nils Öberg beskrev framgångsrik biblioteksverksamhet. Till exempel bokcirklar med de intagna, projektet *Krimläst* i samarbete med Centrum för lätläst, samt samarbetet med Malmö stadsbibliotek som resulterade i *Godnattsagor inifrån* vilket sedan spridits till andra delar av Sverige.

ME

Starkare biblioteksnation

BIBLIOTEKSPOLITIKEN HAR TAGIT steg framåt under förra mandatperioden och förhoppningarna är stora på fler framsteg under de kommande fyra åren. Så kan man sammanfatta samtalet mellan tre myndighetschefer och Svensk biblioteksförnings ordförande i föreningens monter under Bok & Biblioteksmässan.

Författaren Gabriella Ahlström modererade samtalet *Efter valet – på väg mot en starkare biblioteksnation?* mellan riksbibliotekarie Gunilla Herdenberg och generaldirektörerna Staffan Forsell (Statens kulturråd) och Roland Esaiasson (Myndigheten för tillgängliga medier) samt ordförande i Svensk biblioteksförning Calle Nathanson.

- Jag hoppas att Kulturrådet, MTM och KB tillsammans får i uppdrag att ta fram en nationell biblioteksstrategi och resurser för det. Dessutom krävs ett tydligare uppdrag för att i större omfattning digitalisera samlingar så att de tillgängliggörs för fler. Jag kan konstatera att flera nordiska länder ligger före Sverige här, sa Gunilla Herdenberg.

- Överst på min önskelista står en nationell biblioteksstrategi och infrastruktur i form av en nationell katalog. Jag välkomnar den nya tekniken eftersom den gör att olika läsargrupper närmar sig varandra – svaga läsarna kan känna igen sig, sa Roland Esaiasson.

- Det är dags att leva upp till lagens krav att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek. Dessutom ska skolbiblioteken vara bemannade. Jag hoppas att parterna kommer överens om hur bibliotekens användare ska kunna ta del av e-böcker. Jag tror att detta kan vara en nyckel till att öka läsandet. De mörka krafter vi nu ser växa sig starkare motverkas med bildning, sa Calle Nathanson.

ME

Carl von Linné-plaketten 2014 tilldelas Sarah Sheppard

Carl von Linné-plaketten tilldelas Sarah Sheppard för sin faktabok *Viktiga kartor: för äventyrare och dagdrömmare*, samt för sin samlade produktion.

Juryns motivering:

I sina faktaböcker lyckas Sarah Sheppard på ett föredömligt sätt kombinera det pedagogiska och fantasifulla. Det är fascinerande och en fest för öga och hjärna att möta en illustratör och formgivare som lägger hela sin konstnärliga kraft på att möta barnen på deras egen nivå. Den personliga stilen med klara och starka färger leder till omedelbar igenkänning.

I Viktiga kartor: för äventyrare och dagdrömmare lotsas vi med världskartans hjälp kors och tvärs över jordklotet. En mängd fakta och detaljer för vetgiriga presenteras på ett lustfyllt och roligt sätt. Upplägget med det allra mest attraktiva först lockar in barnen i boken. Du bläddrar den som en almanacka – innovativt och praktiskt när hela världen ska få plats på ett uppslag. Sarah Sheppard får oss att vilja upptäcka mer och skapar nyfikenhet och lust till att lära och utforska världen.

Jury har bestått av:
Dag Hedberg, Västerås stadsbibliotek
Karin Blomquist, Roma bibliotek
Sofia Lindblom, Askebyskolan
Anna-Klara Ehn Ericson, Uppsala stadsbibliotek
Anna Hällgren, Lövångers bibliotek
Mary Ingemansson, Högskolan Kristianstad

Plaketten instiftades 1998 och utdelas årligen av Svensk biblioteksförening till den eller de som framställt föregående års bästa fackbok för barn eller ungdomar.

SE

Collijnpriset 2014 tilldelas Henrik Wallheim

Collijnpriset för bästa magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap går till Henrik Wallheim för uppsatsen *Katalogen som tolkningsredskap: Bibliografiska relationer i Resource Description and Access (RDA)*, med särskild hänsyn till operationaliseringsproblem.

Juryns motivering:

I sin uppsats tar författaren sig an ett synnerligen aktuellt, spännande och framtidsorienterat ämne. Ett vidgat utbud av och större komplexitet i olika typer av biblioteksresurser har medfört en nödvändig utveckling av katalogiseringsmetoder och bibliografiska beskrivningar. I uppsatsen presenteras ett relativt komplicerat

ämne på ett strukturerat och begripligt sätt. Författaren har på ett förtjänstfullt sätt använt aktuell forskning. Dessutom får uppsatsen en ytterligare dimension genom att författaren går utanför biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet och använder metoder från litteraturvetenskapen för att visa på svårigheten i att få teori och praktik att gå ihop. Jury är övertygad om att uppsatsen fyller ett stort behov hos praktiserande bibliotekarier och den är ett starkt bidrag till fortsatt forskning.

Jury har bestått av:

Henrik Åslund, juryordförande, Universitetsbiblioteket, Lunds universitet
Gunnar Sahlin, f.d. riksbibliotekarie, FD
Helen Hed, bibliotekarie, FD, Umeå universitetsbibliotek
Lena Landgren, FD, Universitetsbiblioteket, Lunds universitet

Collijnpriset instiftades 1995 för att hedra Isak Colljin, riksbibliotekarie och initiativtagare till grundandet av Svenska Bibliotekariesamfundet 1921. Priset utdelas årligen till den som skrivit fjolårets bästa uppsats inom ämnet biblioteks- och informationsvetenskap.

SE

Elsa Beskow-plaketten 2014 tilldelas Per Gustavsson

Elsa Beskow-plaketten tilldelas Per Gustavsson för sin bilderbok *Skuggsidan*.

Juryns motivering:

Boken om den lille pojken som med hjälp av fantasin utmanar och övervinner sin egen rädsla, ser skenbart enkel ut men har många dimensioner. Med Skuggsidan tar Per Gustavssons konstnärskap en ny riktning,

samspelet mellan bild och text i hela uppslag visar på ett nytt sätt i hans berättande. Bilderna visar på sådant som texten inte kan beröra, på något som sker i pojkens inre eller undermedvetna. Färgbehandlingen, bitvis genomgående lila i olika dova toner, förstärker en mystisk känsla och kontrasten till det "vanliga" livet. Leken med skuggor, en hel skuggvärld som växer fram med många märkliga fantasivarelser, bejakar fantasin och uppmanar läsaren att lita på sin egen förmåga. Och på pennan – en symbol för skaparkraften och människans förmåga att förändra. Per Gustavsson har skrivit en rik alläldersbok som har potential att skrämja, fascinera och förändra.

Jury har bestått av:

Dag Hedberg, Västerås stadsbibliotek
Karin Blomquist, Roma bibliotek
Sofia Lindblom, Askebyskolan
Anna-Klara Ehn Ericson, Uppsala stadsbibliotek
Anna Hällgren, Lövångers bibliotek
Mary Ingemansson, Högskolan Kristianstad

Elsa Beskow-plaketten instiftades 1958 och utdelas årligen till den konstnär, som framställt föregående års bästa svenska bilderbok för barn eller den bäst illustrerade svenska barnboken.

SE

Greta Renborgs pris 2014 tilldelas Christer Edeholt

Juryns motivering: Christer Edeholt, Umeå stadsbibliotek, tilldelas Greta Renborgs pris 2014 för att ha skapat Regnbågsbiblioteket samt aktivt medverkat till att marknadsföra HBTQ-frågor inom biblioteksvärlden både nationellt och internationellt. I Greta Renborgs anda har han sänkt trösklar, satt ljuset på de ofta osynliggjorda HBTQ-biblioteksanvändarna och möjliggjort för fler bibliotek att praktiskt genomföra sitt demokratiska uppdrag. I Umeå har Christer Edeholt inte bara breddat bibliotekets utbud i Regnbågsbiblioteket, han har också visat att ett bestånd och dess urval rymmer både normer och makt.

Juryn har bestått av: Barbro Bolonassos, Svensk biblioteksförning
Henriette Zorn, Biblioteksbladet
Maria Ehrenberg, Region Halland
Gunilla Berglund, Kulturförvaltningen, Stockholm
Stefan Engström, Svensk biblioteksförning

Greta Renborgs pris instiftades 1986 utdelas årligen till ett bibliotek som lyckats med en

god marknadsföring eller till enskild eller enskilda biblioteksanställda som utmärkt sig speciellt på området och som arbetar i Greta Renborgs anda.

SE

Aniarapriset 2014 tilldelas Kjell Westö

Juryns motivering: Kjell Westö tilldelas årets Aniarapris för hela sitt författarskap, som spänner från den hårt knutna lyriken i de första böckerna till den storslaget episka tonen i de senare, som "Vådan av att vara Skrake" eller "Hägring 38". Westö har utvecklats till en särpräglad förvaltare av platsens poesi, en framstående krönikeskivare som förvandlar det förflutna Helsingfors till ett underbart luftskepp och en omistlig utsiktspunkt över vår egen tid.

Juryn har bestått av: Gunnel Arvidson Nilsson, bibliotekarie, Danderyd
Petter Lindgren, Författarförbundet
Göran Schmitz, Malmö stadsbibliotek

Aniarapriset utdelas årligen sedan 1974 till en svenskspråkig författare av skönlitteratur för vuxna.

SE

Nils Holgersson-plaketten 2014 tilldelas Anna Höglund

Nils Holgersson-plaketten tilldelas Anna Höglund för boken *Om detta talar man endast med kaniner*.

Juryns motivering: För en del verkar det vara så enkelt att leva. De bara är, lever på och pratar om vardagliga saker. Andra går på nattunn is och i varje steg finns en fråga om vad som är det sanna och det äkta. Årets Nils Holgersson-plakett går till en bilderbok som inte vänder sig till de små barnen. En poetisk bilderbok för ungdomar och vuxna om utanförskap och längtan efter en större gemenskap. Anna Höglund förmår gestalta en känslighet som knappt låter sig förklaras. Det finns en sårbarhet i sättet att teckna, en skörhet och närvaro i bilderna. Ur ensamheten finns en väg och man kan ana likheter med andra om man verkligen ser efter. En kanin kan bli ens följeslagare och om man kan vara sin egen värsta fiende kan man också vara sin egen bästa vän. En bilderbok som drabbar läsaren och går rakt in i magen och hjärtat.

Juryn har bestått av: Dag Hedberg, Västerås stadsbibliotek

Karin Blomquist, Roma bibliotek
Sofia Lindblom, Askebyskolan
Anna-Klara Ehn Ericson, Uppsala stadsbibliotek
Anna Hällgren, Lövångers bibliotek
Mary Ingemansson, Högskolan Kristianstad

Nils Holgersson-plaketten instiftades 1950 och utdelas årligen av Svensk biblioteks-förening till författaren av föregående års bästa barn- eller ungdomsbok.

SE

Bengt Hjelmqvists pris 2014 tilldelas Ann Östman och Lo Claesson

Lo Claesson, bibliotekschef i Vaggeryd, och Ann Östman, bibliotekskonsulent på den regionala biblioteksverksamheten i Gävleborg, tilldelas och delar Bengt Hjelmqvists pris 2014.

Juryns motivering: Ann Östman och Lo Claesson förenar hjärta, rättvisepatos och civilkurage i sitt arbete med att utveckla folkbiblioteken i hela landet som demokratiska noder för digitalt skapande, delaktighet och mångfald. De har med "makerspace" vågat introducera ett nytt gränsöverskridande tänkande som handlar om både teknik och besökarnas delaktighet och engagemang. Deras arbete sträcker sig även utanför Sveriges gränser. Anns insatser för Internet Librarian International och Los arbete i IFLA:s folkbiblioteksektion är betydande.

De tar sin utgångspunkt i allas lika värde och rätt, såsom Anns antirasistiska arbete med temat "Bibliotek mot rasism" och Los skapande av ett skolbibliotek i Kenya som handlar om

►►

► *allas rätt till information, kunskap och utveckling.*

De brinner för en deltagarkultur och hyser en övertygelse om att alla kan lära, bara de får medlen, inspirationen och tillgången till bra lärmiljöer. Deras röster i det svenska folkbiblioteksbruset påminner ständigt om ansvaret att utgå från och respektera den enskilda användarens behov och möjligheter och vikten av ett fördomsfritt förhållningssätt gentemot ny teknik.

Juryn har bestått av:
Torbjörn Nilsson, ordförande, Svensk biblioteksforening
Nino Dawod, Uppsala stadsbibliotek
Peter Björkman, Bibliotek Botkyrka
Anette Mjöberg, Hässeholms stadsbibliotek
Alireza Afshari, Stockholms stadsbibliotek

Bengt Hjelmqvists pris instiftades 1964 och utdelas årligen för framstående insatser på folkbiblioteksområdet.

SE

Nya expertnätverk

FOTO: STEFAN ENGSTROM

Barn är en starkt prioriterad målgrupp för folkbiblioteken. Därför startas inom föreningen i år två expertnätverk som tar upp frågor som rör just folkbiblioteksverksamhet för barn. Barn är, enligt FN:s konvention om barnets rättigheter, alla upp till 18 år.

Vilka är experterna i våra nätverk? Det är alla ni enskilda medlemmar som är engagerade i frågan. Det kan vara du som arbetar på fältet med barn på folkbiblioteksgolvet, eller du som arbetar strategiskt med barnfrågor på regionbiblioteksnivå eller varför inte du som är chef och vill utveckla ditt biblioteks verksamhet för barn. Kom med och driv på för en ännu bättre folkbiblioteksverksamhet för barn!

Svensk biblioteksforenings Expertnätverk för barnbibliotek

Nätverket syftar till att öppna för dialog och erfarenhetsutbyte kring frågor om folkbiblioteksverksamhet riktad till personer under 18 år, som enligt bibliotekslagen är en prioriterad målgrupp. Det kan t ex handla om läsfrämjande verksamhet, medie- och informationskunnighet och annat som nätverket tycker är aktuellt att behandla. Nätverket vill också vara en resurs av experter för att, i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter, utveckla och stärka barnperspektivet inom Svensk biblioteksforening.

Kontaktperson: Eva Fred, eva.fred@kulturivast.se

Svensk biblioteksforenings Expertnätverk för Barn Bibliotek Webb BBW

Barn Bibliotek Webbs (BBW) fokus är användarvänliga bibliotekswebbar för alla barn. Vi lyfter och utvecklar det läsfrämjande arbete för barn som pågår på webben. BBW har som mål att lyfta frågan nationellt. Nätverket vänder sig till alla som arbetar med bibliotekswebbar som vänder sig till barn.

Kontaktperson: Katarina Dorbell, katarina@barnensbibliotek.se

Anmäl dig genom att skicka ett mail till Eva Silverplats på Svensk biblioteksforenings kansli, e-post es@biblioteksforeningen.org och ange vilket/vilka nätverk du anmäler dig till. För att vara med i våra expertnätverk ska du vara enskild medlem. Gå in på vår hemsida under rubriken "Bli medlem", där du hittar information om nätverken och ansökningsblankett.

JN

Nya statistikrapporter om folkbibliotek

För nionde året i rad publicerade föreningen 310 rapporter med statistik över situationen på landets folkbibliotek, en för varje kommun, län och region. I årets rapporter redovisas för första gången bibliotekens utveckling från 2005 till och med 2013 för att möjliggöra en unik jämförelse över tid. Publiceringen skedde på den internationella läskunnighetsdagen, den 8 september.

Förhoppningen är att rapporterna ska stimulera till diskussioner om bibliotekens verksamhet och effekter; att goda exempel lyfts fram och förstärks; att förbättringsområden identifieras och åtgärder vidtas så att fler får tillgång till bibliotekets alla resurser.

Rapporterna visar att det finns många bra bibliotek i landet, inte minst bibliotek som satsar på barns och ungas läsande. Men den långsiktiga tendensen i rapporterna inger också oro. I många kommuner har utlåningen av barnböcker minskat kraftigt mellan 2005 och 2013. Totalt har utlåningen på riksbasis minskat med 0,5 böcker per barn (0–14 år).

Det finns ett tydligt samband mellan god läsförståelse och goda skolresultat. De svenska elevernas läsförståelse har försämrats kraftigt det senaste decenniet. Men barns och ungas läsutveckling kan stärkas av bibliotek, som har ett spännande och aktuellt utbud och är bemannade med kunnig bibliotekspersonal. Det är en möjlighet som alla barn i Sverige borde ha. I stället får många barn allt längre till biblioteket och sämre tillgång till litteratur. De läser mindre och har svårare att förstå vad de läser. Detta är en varningsklocka.

Det statistiska materialet i rapporterna anger uppgifter för år 2013 och fyra föregående år. Statistiken är hämtad från Kungliga biblioteket, Statens kulturråd och Statistiska centralbyrån.

ME

URV ger nytt svar

Kan ett högskolebibliotek spara uppgifter om en låntagares lån? Den frågan har för-
eningens utvecklingsråd för verksamhets-
frågor (URV) besvarat i ett nytt avgörande.

URV hänvisar i sitt svar till beslut av
Justitiekanslern och Datainspektionen,
IFLA:s Glasgowförklaring samt till flera
lagar: tryckfrihetsförordningen, person-
uppgiftslagen, arkivlagen och arkivförord-
ningen.

Uppgifter i låntagarregister är person-
uppgifter. Som grundläggande krav på be-
handlingen av personuppgifter föreskrivs
att personuppgifter inte bevaras under en
längre tid än vad som är nödvändigt med
hänsyn till ändamålen med behandlingen.
Bestämmelserna i personuppgiftslagen
får ge vika för bestämmelser i annan lag.
Arkivlagen och arkivförordningen gör att
låneuppgifter kan sparas längre tid än vad
som framgår av personuppgiftslagen.

Justitiekanslern (JK) har i ett beslut
bedömt att uppgifter i låntagarregister
om böcker som låntagare har lånat på

ett universitetsbibliotek utgör allmänna
handlingar.

Som grund för sitt beslut använde JK
ett beslut efter tillsyn av Datainspektio-
nen. Datainspektionen konstaterade att
Göteborgs universitet, Göteborgs univer-
sitetsbibliotek, måste bevara personupp-
gifter i låntagarregistret, eftersom det
saknas gallringsföreskrifter för uppgifter i
registret. Datainspektionen ansåg sam-
tidigt att integritetsskyddet för person-
uppgifter hos universitetsbiblioteket inte
är tillfredsställande med hänsyn till den
långa bevarandetiden. Datainspektionen
uppmärksammade därför Riksarkivet på
behovet av gallringsföreskrifter för person-
uppgifter i låntagarregister hos bibliotek
vid universitet och högskolor.

Som huvudregel ska myndigheters arkiv
bevaras och sekretess gälla för uppgifter
om enskilda lån. Gallring av allmänna
handlingar får endast ske om det framgår
av bestämmelser från riksdagen, reger-
ingen eller Riksarkivet. Riksarkivet har be-

slutat om allmänna råd om bevarande och
gallring av handlingar inom den kommu-
nala och landstingskommunala fritids- och
kulturverksamheten. Där rekommenderar
Riksarkivet att register över låntagare och
registrering av lån per person bör gallras
vid inaktualitet, det vill säga vid åter-
lämnande. Riksarkivet har inte beslutat
allmänna råd med rekommendationer för
gallring vid universitets- och högskole-
bibliotek.

I enlighet med internationellt överens-
kommen standard ingår det i bibliotekens
värdegrund att de skyddar varje använd-
ares rätt till integritet och konfidentialitet
vad beträffar vilken information som söks
eller inhämtas och vilka resurser som
används, lånas, förvärvas eller överförs
(IFLA:s Glasgowförklaring).

Det enkla svaret på frågan är att ett hög-
skolebibliotek kan spara uppgifter om lån-
tagares lån till dess att lag, förordning eller
beslut av Riksarkivet anger något annat.

ME

Hur arbetar svenska universitet med MOOC:s?

Den 24 september gick Chalmers biblioteks årliga kon-
ferens (ChALS) av stapeln i Göteborg. Årets tema var
de svenska universiteten och MOOC:s (Massive Open
Online Courses).

Presentationerna gav både internationell utblick
och en uppdatering kring situationen i Sverige.
Karolinska Institutet, Chalmers och Lunds universi-
tet har alla tagit fram MOOC:s eller står i begrepp att
göra det. Biblioteken är i hög utsträckning inblandade
i dessa processer. Vid konferensen presenterades
både erfarenheter av detta konkreta arbete och mer
principiella frågor om syftet med MOOC:s, avgifter och
affärsmodeller.

I sin avslutning på dagen lyfte professor Lars
Haikola – för tillfället regeringens utredare av
högskolans utbildningsutbud – särskilt fram att
det återstår ett antal svåra frågor att svara på kring
denna typ av nätbaserad utbildning, bland annat om
finansiering och examination. Han menade till och
med att regelverket som styr högskolans resurstill-
delning kanske egentligen inte tillåter högskolorna att
producera denna typ av kurser i dagsläget, åtminstone
inte i större skala. Vidare varnade han för en naiv syn
på drivkrafterna hos de företag som tillhandahåller
plattformar för dessa kurser.

JK

KALENDARIUM

Maila info till kalendariet: se@biblioteksforeningen.org
för vidare info se: www.biblioteksforeningen.org

**13 november, 2014, Finlandshuset,
Stockholm**

Tillgänglighet framför allt

2014 års upplaga av Svenska Daisy-
konsortiets konferens om tillgänglighet,
anpassade medier och inkluderande
publicering. Konferensen avslutas med
konsortiets årsmöte.
Mer information: www.daisy.mtm.se

27 november, 2014, Umeå
**Sant, falskt eller mittemellan – en dag
om medie- och informationskunnighet**

Arrangörer: MedieCentrum
Västerbotten, Sveriges depåbibliotek
och länecentral samt Umeå kommun
Mer information: [www.sverigesdepa-
bibliotekochlanecentral.se](http://www.sverigesdepa-
bibliotekochlanecentral.se)

28 november, 2014

**Allas gymnasiebibliotek? Utmaning
och inspiration för arbete med
många språkiga och tillgängliga medier**

Hur gör vi våra gymnasiebibliotek
tillgängliga och viktiga för alla elever?
Välkommen till en informationsdag för
personal på Sveriges gymnasiebibliotek.
Dagen arrangeras av Internationella
biblioteket och Myndigheten för till-
gängliga medier, MTM, och äger rum i
centrala Stockholm. Informationsdagen
är avgiftsfri.

Mer information: www.interbib.se

6-7 maj, 2015, Lund

**Välkommen till bibliotekens ledande
branschdagar Biblioteksdagarna!**

www.biblioteksforeningen.org
#bibldag15:

SÅ HÄR MÅNGA HAR REDAN BESTÄMT SIG

eHUB

Alvesta
Bjuv
Borgholm
Borlänge
Båstad
Danderyd
Emmaboda
Falköping
Gnosjö
Habo

Halmstad
Hedemora
Helsingborg
Huddinge
Hultsfred
Höganäs
Högsby
Jönköping
Kalmar
Karlskoga

Karlskrona
Klippan
Kungsbacka
Kävlinge
Landskrona
Lessebo
Ljungby
Lund
Mariehamn
Markaryd

Mölnadal
Mönsterås
Mörbylånga
Nacka
Norrtälje
Nybro
Nynäshamn
Nässjö
Olofström
Oskarshamn

Perstorp
Ronneby
Sigtuna
Sollentuna
Sundsvall
Svalöv
Säters
Tingsryd
Torsås
Trollhättan

Tyresö
Uddevalla
Upplands Väsby
Uppvidinge
Vallentuna
Vaxholm
Vellinge
Vimmerby
Värmdö
Värnamo

Västervik
Växjö
Åstorp
Älmhult
Ängelholm
Örkelljunga
Örnsköldsvik
Österåker

Det här är en lista på kommuner där biblioteken erbjuder sina besökare möjligheten att låna e-media utan att behöva slussa dem vidare till e-bokleverantörernas hemsidor. En tjänst som ger biblioteken full kontroll av alla e-lån och statistik direkt i det egna bibliotekssystemet. Den här fantastiska möjligheten heter **eHUB!**

Bestäm dig för att behålla kontrollen du också.
Kontakta oss på tel 046-270 04 00 så berättar vi mer.